

ETELÄ-SAVON NÄKÖINEN YRITTÄJYYSKASVATUS

Piritta Parkkari, Maisa Kantanen & Pekka Hytinkoski

XAMK
Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu

Piritta Parkkari, Maisa Kantanen & Pekka Hytinkoski

ETELÄ-SAVON NÄKÖINEN YRITTÄJYYSKASVATUS

XAMK KEHITTÄÄ 195

KAAKKOIS-SUOMEN AMMATTIKORKEAKOULU
MIKKELI 2022

© Tekijät ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu
Kannen kuva: Getty Images
Taitto ja paino: Grano Oy
ISBN: 978-952-344-434-8 (nid.)
ISBN: 978-952-344-435-5 (PDF)
ISSN: 2489-2467 (nid.)
ISSN: 2489-3102 (verkko)
julkaisut@xamk.fi

LUKIJALLE

Etelä-Savossa tehdään monipuolista yrittäjyyskasvatusta, joka ei ole saanut mielestämme ansaitsemaansa huomiota. Tällä julkaisulla me kirjoittajat haluamme nostaa tehtyä työtä esille. Etelä-Savon näköinen yrittäjyyskasvatus on joustavaa ja räätälöityä, arjen tekemistä ja arjesta erottuvaa ilottelua, yhteistyötä monien tahojen välillä sekä moninaisia oppimisympäristöjä.

Nostaaksemme esille Etelä-Savon näköistä yrittäjyyskasvatusta olemme luoneet omanlaisemme tavan kuvata ja kehittää yrittäjyyskasvatusta eli vahvuusperustaisen yrittäjyyskasvatuksen ehjien polkujen rakentamisen käytännön. Toivomme, että lukijat saavat tästä julkaisusta inspiraatiota omaan työhönsä.

Me kolme kirjoittajaa emme ole tehneet tätä yksin. Olemme saaneet kunnian kuulla jokaista Etelä-Savon kuntaa ja työskennelleet useimpien kuntien kanssa. Kiitämme lämpimästi kaikkia teitä, jotka olette osallistuneet yrittäjyyskasvatuksen kuvaamiseen ja kehittämiseen. Saamme nyt ylpeinä esitellä tekemäänne yrittäjyyskasvatustyötä. Kiitos myös Xamkin graafisen suunnittelun opiskelijoille Mari Lappalaiselle ja Jyri Ylämäelle, jotka kuvittivat osan poluista!

Tässä julkaisussa esiteltävää kehittämistyötä on tehty osana *Yrittäjyyskasvatuksella elinvoimaa Etelä-Savoon* -hanketta (2019–2022), joka on saanut Etelä-Savon ELY-keskuksen kautta Euroopan sosiaalirahaston osarahoitusta. Hankkeessa mukana olivat Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun lisäksi Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti, Etelä-Savon ammattiopisto Esedu, Itä-Savon ammattiopisto Samiedu, STEP-koulutuksen Pieksämäen kampus sekä erityisen tiiviisti Mikkelin, Pieksämäen, Sulkavan, Kangasniemen, Juvan ja Joroisten lukiot. Toivomme erinomaisen verkostoyhteistyön jatkuvan tulevaisuudessakin tämän tärkeän aiheen – yrittäjyyskasvatuksen – parissa.

Piritta Parkkari, hankkeen TKI-asiantuntija, YTT, Xamk
Maisa Kantanen, hankkeen projektipäällikkö, KTM, Xamk
Pekka Hytinkoski, pedagoginen suunnittelija, KM, HY:n Ruralia-instituutti

Mikkelissä 6.6.2022

SISÄLTÖ

LUKIJALLE 3

1 TERVETULOA ETELÄ-SAVON YRITTÄJYYSKASVATUKSEN MAAILMAAN! 6

1.1 Mitä on yrittäjyyskasvatus? 7

1.2 YES Etelä-Savo 9

2 ETELÄ-SAVON YRITTÄJYYSKASVATUKSEN KEHITTÄMINEN POLKUTYÖSKENTELYLLÄ 10

2.1 Miksi yrittäjyyskasvatuksen ehjiä polkuja tarvitaan? 10

2.2 YES Etelä-Savon tapa tehdä polkutyöskentelyä 12

2.2.1 Parempaa sitoutumista itseohjautuvuutta tukemalla 12

2.2.2 Monipuolista yrittäjyyskasvatusta yrittäjyyden monet merkitykset huomioimalla 14

2.3 Yrittäjyyskasvatuksen ehjien polkujen työstämisen prosessi 15

3 YRITTÄJYYSKASVATUS ETELÄ-SAVON ERI KUNNISSA 17

3.1 Enonkosken yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku 17

3.2 Joroisten yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku 19

3.3 Juvan yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku 21

3.4 Kangasniemen yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku 23

3.5 Mikkelin yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku 25

3.6 Pieksämäen yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku 31

3.7 Puumalan yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku 34

3.8 Sulkavan yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku 35

3.9 Savonlinnan yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku 38

3.10 Yrittäjyyskasvatus muissa Etelä-Savon kunnissa 41

3.10.1 Hirvensalmi 41

3.10.2 Mäntyharju 42

3.10.3 Pertunmaa 43

3.10.4 Rantasalmi 44

4 MILLAISTA ON ETELÄ-SAVON NÄKÖINEN YRITTÄJYYSKASVATUS? 45

5 OPPEJA JA OIVALLUKSIA YRITTÄJYYSKASVATUKSEN KEHITTÄMISEEN 49
5.1 Yrittäjyyskasvatuksen kehittäminen polkutyöskentelyn avulla 49
5.1.1 Ehjän polun metaforan heikkoudet ja hyödyt 49
5.1.2 Polkutyöskentelyn fasilitointi 50
5.1.3 Arjen toiminnan tunnistamisen arvo 51
5.2 Kohti yhteistä yrittäjyyskasvatusta Etelä-Savossa 52

LÄHTEET 54

1 TERVETULOA ETELÄ-SAVON YRITTÄJYYSKASVATUKSEN MAAILMAAN!

”Yrittäjyyskasvatuksen kautta luomme pohjaa tulevaisuuden yrittäjille ja yrittäjälähtöiselle työskentelylle – tässä muuttuvassa maailmassa tämä on tärkeä ominaisuus, jota myös työnantajat arvostavat.”

– Heidi Loukiainen, aluejohtaja, Etelä-Savon yrittäjät

Muuttuvassa maailmassa tarvitaan entistä enemmän aktiivisuutta, yhteistyötä sekä kykyä ratkaista ongelmia ja tarttua mahdollisuuksiin. Yrittäjyyskasvatus on yksi mahdollisuus kehittää näitä taitoja eri oppiasteilla. Suurten kasvukeskusten ulkopuolella yrittäjyyskasvatuksen merkitys korostuu entisestään. Yrittäjyyskasvatus nähdäänkin yhtenä alueelle elinvoimaa tuovana tekijänä (Lehtonen 2021a).

Etelä-Savoa luonnehtivat maaseutumaisuus, kuntien pienuus, väestön ikääntyminen ja vähäinen syntyvyys. Vuosittain muuttovoitto ja -tappio vaihtelevat eri kunnissa, mutta väestön väheneminen on tosiasia (Etelä-Savon maakuntaliitto 2022). Pienissä kunnissa paljon kytkeytyy siihen, saadaanko alueen olemassa olevien asukkaiden yrittäjämäisyyttä vahvistettua ja näin lisättyä alueen elinvoimaa. Nuoruudessa voi saada positiivisia kokemuksia omasta koulun ohella toteutetusta yritystoiminnasta esimerkiksi NY- tai 4H-yrittäjyyden kautta. Yhteistyö paikallisten yritysten ja muiden toimijoiden kanssa voi tuoda uusia ulottuvuuksia koulutyöhön. Erilainen yrittäjyyskasvatustoiminta saattaa näin osaltaan rakentaa positiivista mielikuvaa omasta kotikylästä tai -kaupungista. Kun nuoret näkevät oman alueensa mahdollisuuksia, saattaa osa heistä muualla suoritettujen jatko-opintojen jälkeen palata myöhemmin asumaan kotipaikkakunnalleen. Yrittäjyyskasvatuksella on siksi tärkeä merkitys koko Etelä-Savolle.

Valtakunnallisesti yrittäjyyskasvatustyössä nostetaan usein esille esimerkiksi Pohjanmaa, Jyväskylän seutu tai Varsinais-Suomi esimerkillisinä alueellisina toimijoina. Kuitenkin myös Etelä-Savossa tehdään laadukasta yrittäjyyskasvatustyötä eri oppiasteilla. Tämän julkaisun tavoitteena on tuoda esille yrittäjyyskasvatustyötä, jota Etelä-Savon kunnissa toteutetaan. Uskomme, että jokaisessa kunnassa tehdään ansiokkaasti omannäköistä, juuri kyseisen kunnan erityispiirteisiin sopivaa yrittäjyyskasvatustyötä – ja tämä työ ansaitsee kansallista näkyvyyttä.

Alueella tehtävän yrittäjyyskasvatuksen esille nostaminen auttaa myös paikallisesti. Usein koulutyössä ollaan niin kiinni arjen toiminnassa, että omista, saatikka toisten käytännöistä ollaan korkeintaan puolitietoisia. Haluamme mahdollistaa sitä, että kunnat tulevat paremmin tietoiseksi omasta toiminnastaan ja tietäisivät myös, mitä toisissa kunnissa tehdään. Tietoisuuden lisääminen yrittäjyyskasvatuksen käytännöistä alueen toimijoiden kesken auttaa parhaimmillaan edistämään Etelä-Savon näköistä yrittäjyyskasvatusta ja luomaan maakuntaylpeyttä laadukkaasta yrittäjyyskasvatuksesta.

Samoin kuin muualla Suomessa myös Etelä-Savossa yrittäjyyskasvatusta on kehitetty erityisesti hankkeiden avulla. Etelä-Savossa on laadittu yrittäjyyskasvatuksen strategia vuonna 2014 (Kimmoke-hanke 2014), mutta alueella ei ole rakennettu yrittäjyyskasvatuksen ehjää polkua tai toimintasuunnitelmaa strategian toteuttamiseksi. Osittain tästä syystä yrittäjyyskasvatuksen strategia ei ole yleisesti tunnettu alueen opettajien keskuudessa eikä sitä ole pystytty hyödyntämään optimaalisesti.

Jotta saamme tuotua Etelä-Savossa tehtävää ansiokasta työtä näkyväksi, esittelemme tässä julkaisussa jokaisen Etelä-Savon kunnan yrittäjyyskasvatusta. Kuntien esittelyiden pohjalla on luomamme vahvuusperustainen yrittäjyyskasvatuksen ehjien polkujen rakentamisen käytäntö, jonka avulla yrittäjyyskasvatusta voidaan tunnistaa ja kehittää alueellisesti. Esittelemme tässä julkaisussa myös tämän kehittämisen käytännön.

Tämä julkaisu on kirjoitettu erityisesti kehittäjätoimijoita ja -opettajia, koulutuspäälliköitä ja opettajien esihenkilöitä sekä maakunta- ja kuntapäättäjiä varten. Julkaisun on tarkoitus antaa yrittäjyyskasvatuksen toteuttajille ja kehittäjille ideoita oman työnsä ja yrittäjyyskasvatuksen kokonaisuuden kehittämiseen. Myös laaja yleisö voi tämän avulla tutustua maakunnassa tai omassa kunnassa tehtävään yrittäjyyskasvatustyöhön.

1.1 MITÄ ON YRITTÄJYYSKASVATUS?

EU:n EntreComp-viitekehyksessä yrittäjyys määritellään kaikkia elämän osa-alueita poikkileikkaavaksi kompetenssiksi, johon kuuluvat henkilökohtainen kehittyminen, aktiivinen osallistuminen yhteiskuntaan, työllistyminen joko työntekijänä tai yrittäjänä sekä kulttuuriset, sosiaaliset tai kaupalliset yrittäjyyshankkeet (Bacigalupo ym. 2016). Opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2017 julkaisemien uusien yrittäjyyslinjauksien mukaisesti yrittäjyyskasvatuksen painopisteenä on sekä yrittäjämäinen käyttäytyminen että yrittäjyydessä tarvittavien tietojen ja taitojen kehittäminen (OKM 2017). YES-verkoston mukaan yrittäjyyskasvatus on ”lapsille ja nuorille suunnattua kasvatusta, jonka tavoitteena on edistää myönteistä asennetta yrittäjyyteen, lisätä yrittäjyyteen liittyviä valmiuksia ja kehittää yrittäjämäistä toimintakulttuuria” (YES-verkosto 2022b).

Työelämätaidot ja yrittäjyys ovat yksi osa perusopetuksen opetussuunnitelman laaja-alaista osaamista (ePerusteet 2014). Yrittäjyyskasvatus näkyy myös lukion opetussuunnitelmassa

muun muassa työelämävalmiuksien ja yrittäjämäisen asenteen kehittämisenä. Lukiot ovat myös velvoitettuja lisäämään työelämälähtöisyyttä ja yhteyksiä ympäröivään maailmaan, ja yrittäjyys- ja työelämäosaamisen kehittäminen on keino parantaa opiskelijoiden valmiuksia. Opiskelijoiden valmiuksia parannetaan kehittämällä korkeakouluyhteistyötä, kansainvälisyyttä sekä työelämä- ja yrittäjyysosaamista. (YES-verkosto 2022c.) Ammatillisessa toisen asteen koulutuksessa yrittäjyyden edistäminen on lakisääteinen tehtävä: koulutuksen on muun muassa tarkoitus antaa valmiuksia yrittäjyyteen (Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017).

Yrittäjyyskasvatustutkimus on tunnistanut kolme erilaista tapaa toteuttaa yrittäjyyskasvatusta, joita on kuvattu englannin kielen sanoilla about, for ja through entrepreneurship. Suomeksi käännettynä ne voisivat olla oppiminen yrittäjyydestä (learning about entrepreneurship), oppiminen yrittäjäksi (learning for entrepreneurship) ja oppiminen yrittäjyyden kautta (learning through entrepreneurship) (Gibb 2005; Lackéus 2015). Oppiminen yrittäjyydestä on teoriavoittoista, ja sillä pyritään antamaan perusymmärrys ilmiöstä (Lackéus 2015, 10). Tämä voi tapahtua erillisten yrittäjyyskurssien muodossa esimerkiksi liiketoimintasuunnitelmaa valmistelemalla, mikä ei yksistään täytä yrittäjämäisen oppimisen tunnusmerkkejä. Yrittäjyydestä oppiminen tulee myös luontevasti käsiteltyä esimerkiksi osana yhteiskuntaopin ainetta.

Yrittäjäksi oppimista tukeva yrittäjyyskasvatus on yrittäjyyteen valmistavaa sisältöä, joka valmentaa toimimaan yrittäjänä. Siinä lisätään vahvuuksia yritystoiminnan käynnistämiseen ja opitaan, kuinka käyttäydytään yrittäjämäisesti, eli keskitytään sekä sisältöön että yrittäjyyden kognitiivisiin taitoihin. (Lackéus 2015, 10.) Tällainen sisältö on luonteva osa esimerkiksi toisen asteen ammatillisten oppilaitosten opetusta, joka pyrkii valmistamaan opiskelijoita toimimaan yrittäjinä omalla alallaan.

Oppiminen yrittäjyyden kautta puolestaan toteutuu tekemällä ja ottamalla itse vastuu tarvitsemansa tiedon hankkimisesta. Opetuksen vastuulla on pedagogisen prosessin tukeminen. Tarkoituksena on keskittyä oppijan omiin kiinnostuksen kohteisiin ja motivaatioon oppimisprosessin peruslähtökohtana. (Lackéus 2015, 10.) Tämäntyyppinen tekeminen voi tarkoittaa esimerkiksi NY-yrityksen, 4H-yrityksen tai osuuskunnan perustamista. Lisäksi se voi olla myös erilaisia projekteja, joissa opiskelijat ottavat aktiivisen roolin ja harjoittelevat arvon tuottamista koulun ulkopuolisille tahoille. Projekteja voidaan tehdä yritysten kanssa, mutta yhteistyökumppanit voivat olla yhtä hyvin vaikkapa paikallisia vanhainkoteja. Lackéus käyttää tästä termiä arvonluomisen pedagogiikka (value creation pedagogy), jolloin yrittäjyyskasvatuksessa oppija oppii luomaan arvoa ulkopuoliselle toimijalle osana opetusta. (Lackéus 2015.)

1.2 YES ETELÄ-SAVO

Tämä julkaisu on osa *Yrittäjyyskasvatuksella elinvoimaa Etelä-Savoon* -hanketta (2019–2022), joka on Etelä-Savon ELY-keskuksen osarahoittama ESR-hanke. Hankkeessa tavoitellaan yrittäjyyskasvatuksen kokonaisuuden kehittymistä Etelä-Savon alueella ja se toteutetaan YES Etelä-Savo -brändin alla. Hankkeen päätoteuttajana on Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu (Xamk) ja osatoteuttajina Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti sekä alueen toisen asteen ammatillisista oppilaitoksista Etelä-Savon Koulutus Oy (Esedu), Itä-Savon koulutuskuntayhtymä (Samiedu) ja Kirkkopalvelut ry:n STEP-koulutus. Lisäksi hankkeessa tehdään tiivistä yhteistyötä kuuden kunnan – Mikkelin, Pieksämäen, Juvan, Kangasniemen, Sulkavan ja Joroisten – lukioiden kanssa.

Hankkeessa toteutetaan yrittäjyyskasvatustoimintaa erityisesti toisen asteen opiskelijoiden ja alueen yritysten yhteistyössä sekä järjestetään opettajien koulutuksia. Hankkeen yhtenä tavoitteena on luoda Etelä-Savoon yrittäjyyskasvatuksen ehjän polun malli sekä jokaiseen alueen kuntaan omat polkunsa ja näin edistää alueen elinvoimaa. Tätä tavoitetta toteutamme tässä julkaisussa. Hankkeen pääkohderyhmää ovat toisen asteen opiskelijat, mutta polut rakennettiin perusopetuksesta korkea-astelle.

YES Etelä-Savo on osa kansallista YES-verkostoa, jota hallinnoi YES ry. YES Etelä-Savon toiminta alkoi vuonna 2009, jolloin järjestettiin yrittäjyyskasvatuskoulutuksia opettajille aktiivisesti koko maakunnan alueella. Vuosien aikana toiminnan painopistealueet ovat vaihdelleet sekä sisällöllisesti että maantieteellisesti mahdollisten hankerahoitusten ja eri kuntien osoittaman kiinnostuksen ja tarpeiden mukaisesti. Opettajien koulutusten ja yleisen koulutuksen kehittämisen lisäksi toiminnassa ovat korostuneet oppilaitosten ja koulujen yhteistyö yritysten kanssa sekä oppilaiden yrittäjyyskokeilujen tukeminen. Koko ajan toiminnan johtavana ajatuksena on ollut verkostomainen työskentelytapa yrittäjyyskasvatuksen osaamisen kasvattamiseksi alueella ja tiivis yhteistyö eri toimijoiden välillä – niin alueen oppilaitosten kuin esimerkiksi yrittäjyysjärjestön ja muiden toimijoiden välillä.

2 ETELÄ-SAVON YRITTÄJYYS-KASVATUKSEN KEHITTÄMINEN POLKUTYÖSKENTELYLLÄ

Yrittäjyyskasvatuksen ehjän polun rakentaminen on yksi tapa kuvata ja kehittää yrittäjyyskasvatusta alueellisesti. Seuraavaksi esittelemme YES Etelä-Savon vahvuusperustaisen tavan rakentaa yrittäjyyskasvatuksen ehjiä polkuja. Esittelemme myös, miten polkutyöskentelyä on hyödynnetty Etelä-Savon kunnissa.

2.1 MIKSI YRITTÄJYYSKASVATUKSEN EHJIÄ POLKUJA TARVITAAN?

Yrittäjyyskasvatus muodostuu usein yksittäisistä toisistaan irrallisista toimenpiteistä, ja jatkumo oppiasteelta toiselle saattaa puuttua. Yhtenä ratkaisuna tähän on kehitetty yrittäjyyden jatkumomalleja (progression models), jotka nimensä mukaisesti sisältävät ajatuksen ajallisista ja teemallisista jatkumoista yrittäjyyskasvatuksessa (esim. Blenker ym. 2011; Lackéus 2015; Gustafsson-Pesonen 2019). Jatkumomalliajattelussa huomioidaan yrittäjyyden erilaiset määritelmät. Niissä pohditaan, missä vaiheessa yrittäjyyttä tulisi sisällyttää koulutukseen ja miten oppimistavoitteiden tulisi muuttua samalla, kun opiskelijat etenevät koulutusjärjestelmässä. Teemallisesti jatkumo voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että yrittäjyyden määritelmässä korostuu perusasteella laajasti yritteliäisyys, kun taas myöhemmässä vaiheessa tämän rinnalle tulee kapeampi keskittyminen liiketoimintayrittäjyyteen. (Lackéus 2015.)

Suomessa jatkumomalliajattelu on näkynyt siinä, että yrittäjyyskasvatuksessa on rakennettu ehjiä polkuja, joiden avulla yrittäjyyskasvatukselle on pyritty rakentamaan tavoitteita, sisältöjä ja toimintamalleja (Mäki-Tuominen ym. 2014, 99). Ehjien polkujen avulla on pyritty tuomaan systemaattisuutta yrittäjyyskasvatuksen tavoitteisiin ja toimenpiteisiin sekä tukemaan siirtymistä oppiasteelta toiselle. Polkujen rakentaminen liittyy Suomessa poliittiseen tavoitteeseen sisällyttää yrittäjyyskasvatus koko koulutusjärjestelmään varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen asti siten, että yrittäjyyden opiskelu muodostaa oppijan kannalta katkeamattoman polun eri oppiasteelta toiselle (OKM 2017).

Yrittäjyyskasvatuksen ehjiä polkuja on julkaistu runsaasti erityisesti 2010-luvulla osana alueellisia ja maakunnallisia yrittäjyyskasvatusstrategioita (YES-verkosto 2022a). Kansallinen YES-verkosto on ollut vahva toimija näiden strategioiden ja polkujen taustalla ja toteuttanut monia prosesseja yhdessä alueellisten yhteistyökumppaneiden ja asiantuntijoiden kanssa. Monissa poluissa on hyödynnetty YES-verkoston laatimaa yrittäjyyskasvatuksen ehjän polun mallia, jossa yrittäjyys on jaoteltu ulkoiseen, sisäiseen ja omaehtoiseen yrittäjyyteen ja jossa yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet ja toimenpiteet etenevät oppijoiden iän mukaan (kuva 1).

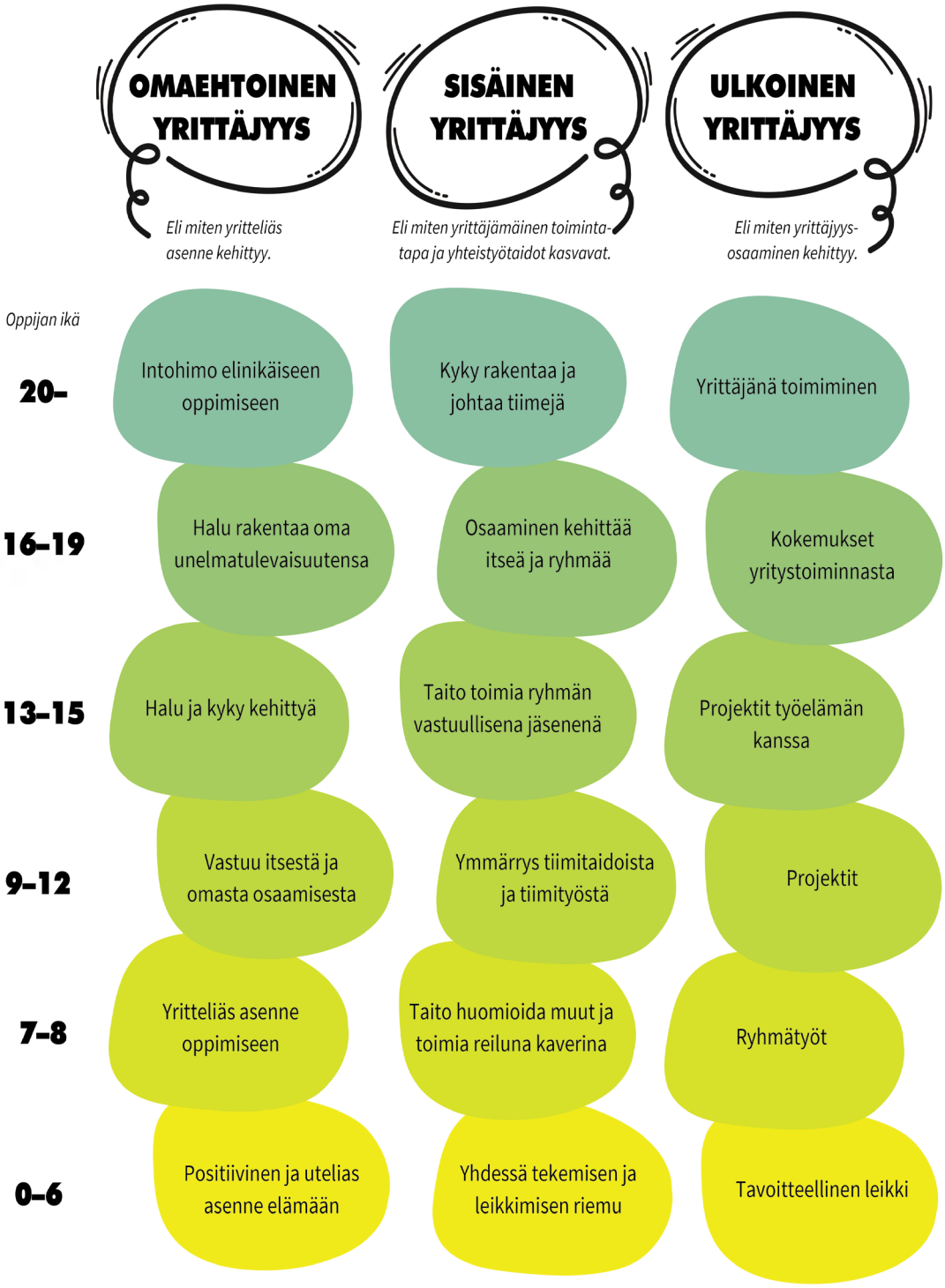

Kuva 1. YES-verkoston yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku (Lehtonen 2021b, 13).

Yrittäjyyskasvatuksen ehjän polun rakentamisella pyritään kehittämään sitä, miten yrittäjyyttä opetetaan ja opitaan. Polkutyöskentely on tapa a) auttaa opettajia ja muita toimijoita tunnistamaan sekä kehittämään tekemäänsä työtä, b) tukea yrittäjyyskasvatuksen suunnitelmien toteuttamista arjessa, c) kehittää toimintakulttuuria sellaiseksi, että niin oppilaitoksissa kuin kunnissa yrittäjyyskasvatus koettaisiin kaikkien yhteiseksi asiaksi, d) tehdä tehtyä työtä ja suunnitelmia näkyväksi, mikä voi myös auttaa resurssien saamisessa, e) laajentaa ymmärrystä yrittäjyydestä ja yrittäjyyskasvatuksesta sekä f) luoda oppilaitoksille kokonaiskäsitys yrittäjyyskasvatuksesta kunnassa.

2.2 YES ETELÄ-SAVON TAPA TEHDÄ POLKUTYÖSKENTELYÄ

Jotta saamme kuvattua Etelä-Savon näköistä yrittäjyyskasvatusta, olemme kehittäneet omanlaisemme tavan rakentaa yrittäjyyskasvatuksen ehjiä polkuja. Käytämme jatkossa tästä kehittämistyöstä nimitystä polkutyöskentely. Polkutyöskentelymme perustuu oletukseen, että kunnat toteuttavat jo omalla tavallaan yrittäjyyskasvatusta – osa enemmän ja osa vähemmän. Olemme tavoitelleet sitä, ettei yrittäjyyskasvatus tuntuisi ylimääräiseltä lisätyöltä vaan olisi luonnollinen osa arjen tekemistä. Tämän vuoksi olemme polkutyöskentelyssä lähteneet liikkeelle olemassa olevan arjen toiminnan tunnistamisesta ja jäsentämisestä, joiden pohjalta toimintaa voidaan kehittää. Olemme myös tietoisesti ohjanneet prosesseihin osallistuneita kiinnittämään huomiota siihen, mikä on hyvää, ja vahvistamaan kunkin kunnan vahvuuksia.

Jotta saisimme toimijoita sitoutumaan ja motivoitumaan yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen, olemme nojanneet polkutyöskentelyn suunnitellussa itseohjautuvuusteoriaan. Välttääksemme yrittäjyyskasvatuksen yksipuolistumista (Hytti 2018; Parkkari 2020) olemme huomioineet yrittäjyyden monimerkityksellisyyden. Avaamme seuraavaksi näitä kehittämistyömme lähtökohtia ja sitä, miten olemme niihin nojaten rakentaneet vahvuusperustaisen yrittäjyyskasvatuksen ehjien polkujen työstämisen prosessin.

2.2.1 PAREMPAA SITOUTUMISTA ITSEOHJAUTUVUUTTA TUKEMALLA

Suomessa on laadittu usealla alueella maakunnallisia ja alueellisia yrittäjyysstrategioita (YES 2021a). Käytännön kehittämistyössä on kuitenkin huomattu, että strategioihin sitoutumisessa ja niiden toteuttamisessa on haasteita. Opettajilla ja muilla toimijoilla sitoutuminen suunnitelmiin ja motivaatio niiden toteuttamiseen saattaa lopahtaa, kun vaikkapa kehittämishankkeista saatu tuki ja resurssit ja niiden tuoma ulkoinen motivaatio ovat päättyneet. Ratkoaksemme tätä haastetta olemme hyödyntäneet yrittäjyyskasvatuksen ehjien polkujen työstämisen suunnittelussa itseohjautuvuusteorian ajatuksia.

Itseohjautuvuusteoria (self-determination theory) on yksi tunnetuimmista ihmisen motivaatiota selittävistä teorioista. Teoria esittää, että hyvinvoinnin kokeminen edellyttää kolmen psykologisen perustarpeen toteutumista: vapaaehtoisuuden (autonomy), kyvykkyyden (competence) ja yhteenkuuluvuuden (relatedness) (Ryan & Deci 2020; 2000a). Suunnittelimme yrittäjyyskasvatuksen ehjien polkujen työstämisen prosessin sellaiseksi, että siinä otetaan huomioon nämä osallistujien psykologiset perustarpeet.

Vapaaehtoisuudella eli autonomialla tarkoitetaan toimijan kokemusta siitä, että hän on vapaa päättämään itse tekemisistään ja valinnoistaan (Ryan & Deci 2020; 2000a; Craven ym. 2016). Vapaaehtoisuuden kokemuksen vahvistaminen näkyi yrittäjyyskasvatuksen ehjien polkujen työstämisessä siinä, että pyrimme antamaan osallistujille paljon tilaa ja omien valintojen mahdollisuuksia. Prosessin vetäjinä toimimme fasilitoijan roolissa mahdollistamassa työskentelyä.

Ajattelimme, että osallistujat eivät motivoituisi työskentelystä halutulla tavalla, mikäli määrittelisimme asiantuntijoina valmiiksi sen, miten yrittäjyyskasvatusta tulisi suunnitella, toteuttaa ja mitata. Vapaaehtoisuutta ei myöskään tukisi parhaalla mahdollisella tavalla se, mikäli olisimme vain laatineet valmiiksi yrittäjyyskasvatuksen ehjän polun mallin, johon toimijat täyttävät tavoitteita ja toimintaansa. Siksi emme etukäteen valinneet runkoa polulle, johon olisimme lähteneet osallistujilta keräämään toimia, vaan annoimme heidän löytää itse omalle kunnalle sopivan mallin kuvata yrittäjyyskasvatustyötä ja sen tavoitteita.

Kyvykkyys, joka voidaan suomentaa myös pätevyydeksi tai kompetenssiksi, tarkoittaa toimijan kokemusta, että hän osaa asiansa, saa asioita aikaan ja pystyy tekemään haluamansa asiat. Tehtävien ja haasteiden tulee olla oikein mitoitettuja sekä työmäärältään että vaikeusasteeltaan, joten tehtävä ei saa tuntua liian suurelta muttei myöskään liian helpolta. (Ryan & Deci 2020; 2000a; Craven ym. 2016.) Pyrimme vahvistamaan kokemusta kyvykkyydestä ohjaamalla työskentelyn etenemistä osallistujien tarpeiden mukaisesti. Kunkin kunnan kanssa ensimmäisessä työpajassa kerrottiin, että työskentelyn tarkoituksena on laatia heidän kuntansa yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku, jonka pohjalta lopulta laaditaan Etelä-Savon yhteinen polku. Annoimme kuitenkin kunkin kunnan osallistujien itse määritellä työskentelylleen tavoitteet ja myös sen, keitä varten he ovat polkua laatimassa.

Kyvykkyyden tukemisessa olennaista on hyvin rakennettu toimintaympäristö, positiivinen palaute ja mahdollisuus kehittymiseen (Ryan & Deci 2020). Kyvykkyyden näkökulmasta – tai oppilaitosten ja kuntien rajallisten resurssien näkökulmasta – ei ole ollut mielekästä tarjota osallistujille valmiita ideaaliratkaisuja toteutettavaksi. Oletimme, että työpajojen osallistujat toteuttavat jo omalla tavallaan yrittäjyyskasvatusta. Vahvistaaksemme kyvykkyyden kokemusta pyrimme saamaan osallistujia tekemään arjen työtään näkyväksi ja jäsentämään sitä. Tässä käytimme apuna joidenkin kuntien kanssa Yrittävän kulttuurin itsearviointi -kyselystä (Yrittävän kulttuurin arviointi 2022) saatuja tuloksia: pyysimme osallistujia nostamaan esille, mitä heille jäi mieleen tuloksista, ja sen avulla reflektoimaan

oman kunnan toiminnan vahvuuksia ja kehittämiskohteita. Joidenkin kuntien kanssa hyödynsimme myös 4Tee-mallia (Aromaa ym. 2013), jossa yrittäjyyskasvatuksen käytäntöjä analysoidaan tunteiden, tekemisen, tiedon ja osaamisen sekä työvälineiden ja tilojen näkökulmasta. Prosessin vetämisessä pyrimme antamaan positiivista palautetta osallistujien nykyisestä toiminnasta ja tukemaan sitä, että he löytävät työmäärältään sopivan kokoisia mahdollisuuksia kehittymiseen ja kehittämiseen. Pyrimme erityisesti nostamaan osallistujien puheesta esille asioita, jotka näyttävät ulkopuolisen silmissä kunnan erityispiirteiltä tai vahvuuksilta.

Itseohjautuvuusteorian mukainen kolmas perustarve yhteenkuuluvuus syntyy vuorovaikutuksessa, kun yksilö kokee, että hänestä välitetään, hän välittää toisista ihmisistä ja hänet hyväksytään osana jotakin ryhmää (Ryan & Deci 2000a; 2000b). Olemme työssämme yrittäjyyskasvatuksen kehittäjinä havainneet, että yrittäjyyskasvatus nimetään usein oppilaitoksissa yhden ihmisen tehtäväksi ja nämä vastuuhenkilö tuntevat olevansa yksin tehtävänsä kanssa. Tästä syystä on tärkeää pyrkiä osallistamaan toimijoita laajemmin polkutyöskentelyyn. Kannustimme toimijoita ottamaan työskentelyyn mukaan myös sellaisia henkilöitä, jotka eivät ole yrittäjyyskasvatuksen kehittämisen ydinryhmässä kyseisessä oppilaitoksessa. Polkutyöskentelyssä työskentelimme ryhmissä ja pyrimme houkuttelemaan kunnista useita ihmisiä mukaan työskentelyyn, jotta opettajat kokisivat saavansa vertaistukea. Kuntien kannustaminen tunnistamaan omia vahvuuksiaan ja erityispiirteitään oli tärkeää myös yhteenkuuluvuuden kannalta. Näiden tunnistamisen tarkoituksena oli myös luoda ylpeyttä omasta kunnasta ja omasta tekemisestä sekä tuottaa me-henkeä. Tavoitteenamme oli, että jokainen kunta luo omannäköisensä polun.

2.2.2 MONIPUOLISTA YRITTÄJYYSKASVATUSTA YRITTÄJYYDEN MONET MERKITYKSET HUOMIOIMALLA

Tunnistamme yrittäjyyden saavan koulutuksen kontekstissa useita erilaisia merkityksiä, joilla on vaikutusta siihen, miten yrittäjyyskasvatusta toteutetaan ja arvioidaan ja millaisia tavoitteita, sisältöjä, metodeja ja kohdeyleisöjä sillä on. Koulutuksen kontekstissa yrittäjyyden käsitettä voidaan määritellä kapeasti tai laajasti. Kapean ymmärryksen mukaan yrittäjyydellä voidaan viitata lähinnä yrityksen perustamiseen, kun taas laaja ymmärrys korostaa yritteliäisyyttä ja yrittäjämäisyyttä. (Lackéus 2015.)

Kehittämistyössämme nojaamme laajaan ymmärrykseen yrittäjyydestä. Tämä on polkutyöskentelyssä luontevaa, sillä opetus- ja kulttuuriministeriön yrittäjyyslinjauksissa esitetään yrittäjyys ja yrittäjämäisyys laajan näkemyksen mukaisesti mahdollisuuksien havainnointina ja niihin tarttumisena sekä kykynä muuttaa ideat sellaiseksi toiminnaksi, joka tuottaa taloudellista, kulttuurista, sosiaalista tai yhteiskunnallista arvoa, mutta myös laajemmin yrittäjämäisyytenä. Linjaukset painottavat erityisesti perusopetuksessa yrittäjämäisen käyttäytymisen ja yrittäjyydessä tarvittavien tietojen ja taitojen kehittämistä. (OKM 2017.) Myös eurooppalaisessa kontekstissa yrittäjyys nähdään laajasti EntreComp-viitekehyksen

mukaisesti kaikkia elämän osa-alueita poikkileikkaavana kompetenssina, johon kuuluvat henkilökohtainen kehittyminen, aktiivinen osallistuminen yhteiskuntaan, työllistyminen joko työntekijänä tai yrittäjänä sekä kulttuuriset, sosiaaliset tai kaupalliset yrittäjyyshankkeet (Bacigalupo ym. 2016).

Tunnistamme työskentelyssämme myös sen, että yrittäjyys on diskurssi, johon toimijat voivat identifioitua, jota he voivat sekä vastustaa että hyödyntää tarpeidensa mukaan ja johon he voivat tarttua omista lähtökohdistaan käsin (Jones & Spicer 2009; Kenny & Scriver 2012; Dey 2016). Yrittäjyyskasvatustutkimukset ovatkin tunnistaneet, että esimeriksi opettajat suhtautuvat ulkoisen yrittäjyyden diskurssiin varautuneesti, mutta näkevät sisäisen yrittäjyyden diskurssin luonnollisena osana koulun toimintaa (Komulainen ym. 2014). Nojaamalla yrittäjyyden eri merkityksiin olemme pyrkineet siihen, että osallistujat tulisivat tietoiseksi omista oletuksistaan ja omasta tekemisestään. Näin toimintaa voidaan lähteä kehittämään.

2.3 YRITTÄJYYSKASVATUKSEN EHJIEN POLKUJEN TYÖSTÄMISEN PROSESSI

Yrittäjyyskasvatuksen ehjiä polkuja työstettiin keväästä 2021 kevääseen 2022. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun (Xamk) yrittäjyyskasvatuksen asiantuntijat Maisa Kantanen ja Piritta Parkkari suunnittelivat ja fasilitoivat työskentelyn. Polkuja työstettiin yhdeksään kuntaan pääasiallisesti virtuaalisten työpajasarjojen avulla ja apuna käytettiin virtuaalisena muistiinpanoalustana Miro-ohjelmaa. Joidenkin kuntien kanssa pidettiin myös lähitapaamisia. Esimerkiksi Puumalassa pääsimme aloittamaan polkuprosessia lähitapaamisessa opettajien pedagogisen iltapäivän yhteydessä ennen koronaa, mutta yrittäjyyskasvatuksen ehjän polun työsti loppuun *Sytyke*-hanke, jonka kanssa teimme yhteistyötä. Tehtyjen polkujen lisäksi työskentely toteutettiin kevyemmin neljän kunnan kanssa haastatteluiden avulla.

Työpajasarjoihin osallistui kustakin kunnasta eri oppiasteilta opettajia ja rehtoreja sekä kunnan toimijoiden toiveiden mukaisesti myös muita yrittäjyyteen ja yrittäjyyskasvatukseen liittyviä toimijoita, kuten järjestöjen ja kaupunkien tai kuntien edustajia. Koska varhaiskasvatus on rajattu kohderyhmänä *Yrittäjyyskasvatuksella elinvoimaa Etelä-Savoon* -hankkeen ulkopuolelle, ei työpajoihin osallistunut varhaiskasvatuksen edustajia. Varhaiskasvatuksella huomioitiin kuitenkin olevan merkityksellinen rooli yrittäjyyskasvatuksen polulla.

Työpajasarjat muodostuivat löyhän rakenteen mukaisesti, ja prosessi eteni jokaisen kunnan kanssa omannäköisenään. Pääasiallisesti prosessi eteni näin: 1) aloitus nykytilan kartoituksesta ja työskentelyn tavoitteista sekä kohderyhmästä keskustellen, 2) Yrittävän kulttuurin itsearviointi -mittari (Yrittävän kulttuurin arviointi 2022) välitehtävänä ja sen tulosten pohjalta nykytilan arviointi ja mahdolliset kehittämiskohteet sekä 3) polun muodon neuvotteleminen ja sen työstäminen. Kunkin kunnan kanssa pidettiin niin monta tapaamista, kunnes osallistujat ja fasilitoijat olivat sitä mieltä, että polku on valmis.

Ennen polkujen työstämistä teimme jokaista kuntaa varten Miro-pohjan, jossa on ollut avattuna ehdotus prosessin etenemisestä, ehdotuksia keskustelua ohjaavista kysymyksistä ja työkaluista, kuten arjen toiminnan reflektoinnissa apuna toimiva 4Tee-työkalu (Aromaa ym. 2013), YES-verkoston laatima Ehjä polku -pohja (YES-verkosto 2022d) sekä linkki Yrittävän kulttuurin arviointi -työkaluun. Näitä työkaluja on käytetty tarpeen mukaan. Lisäksi fasilitoijat ovat tehneet Miro-pohjaan muistiinpanoja kaikista työpajoista. Kaikki materiaali on ollut myös osallistujien saatavilla ja muokattavissa.

Puumalan ehjän polun rakentamisessa tehtiin yhteistyötä *Sytyke*-hankkeen kanssa, jossa tavoitteena oli koota Puumalan koululle uusi toimintamalli 7.–9.-luokkalaisten yrittäjyyskasvatuspoluksi. Projektipäällikkö Tuija Valkeapää oli vastuussa prosessin vetämisestä, ja *Yrittäjyyskasvatuksella elinvoimaa Etelä-Savoon* -hankkeen asiantuntijat aloittivat polun työstämisen prosessin ja kommentoivat polkua sen työstövaiheessa.

Hirvensalmen, Mäntyharjun, Pertunmaan ja Rantasalmen kanssa ei käyty läpi yrittäjyyskasvatuksen polkujen työstämisen prosessia. Kuvaukset kyseisten kuntien yrittäjyyskasvatuksesta perustuvat kuntien toimijoiden haastatteluihin. Hirvensalmella haastateltiin perusopetuksen rehtoria, Mäntyharjulla kunnanjohtajaa, Pertunmaalla sivistystoimenjohtaja-rehtoria ja Rantasalmella lukion rehtori-sivistysjohtajaa.

Omannäköisen yrittäjyyskasvatuksen luomisen hengen mukaisesti kunkin kunnan polkutyöskentelyssä tuotettu lopputuotos on erilainen. Kuntien polut on kuvattu luvussa 3. Etelä-Savon kuntien omien polkujen pohjalta muodostimme Etelä-Savon yhteisen yrittäjyyskasvatuksen ehjän polun, joka esitellään luvussa 4.

3 YRITTÄJYYSKASVATUS ETELÄ-SAVON ERI KUNNISSA

Tässä luvussa kuvaamme, miten jokaisessa Etelä-Savon kunnassa toteutetaan yrittäjyyskasvatusta. Nostamme kaikista kunnista esille juuri kyseisen kunnan yrittäjyyskasvatukseen liittyviä vahvuuksia ja erityispiirteitä. Yhdeksästä kunnasta on kuvattuna yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku ja neljästä kunnasta suppeammin yrittäjyyskasvatuksen toteutus.

Tässä julkaisussa esiteltyä kehittämistyötä on tehty *Yrittäjyyskasvatuksella elinvoimaa Etelä-Savoon* -hankkeessa, jonka kohderyhmät ovat ulottuneet perusopetuksesta korkea-asteelle. Tämän vuoksi emme ole kuvanneet varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen parissa tehtävää toimintaa. Yrittäjyyskasvatusta kuitenkin tehdään Etelä-Savossakin jo ennen perusopetusta: OKM:n (2017) linjausten mukaisesti yrittäjyyden opiskelu alkaa varhaiskasvatuksesta.

3.1 ENONKOSKEN YRITTÄJYYSKASVATUKSEN EHJÄ POLKU

Enonkosken kunta on Etelä-Savon pienin. Asukkaita vuonna 2021 oli 1 390 (Etelä-Savon maakuntaliitto 2022). Kunnassa on yksi yhtenäiskoulu, jossa järjestetään esi- ja perusopetusta luokka-asteille 0–9.

Enonkosken koulun opettajat laativat yrittäjyyskasvatuksen ehjän polun taulukkomuotoon. Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteita on kolme: 1) yritteliään asenteen kehittyminen, 2) yrittäjämäinen toimintatapa ja yhteistyötaidot sekä 3) tiedot ja yrittäjyysosaaminen. Näiden tavoitteiden toteuttamiseksi on kirjattu toimenpiteitä eri vuosiluokille (alkuopetuksen luokat 0–2, alakoulun luokat 3–6, yläkoulun luokat 7–9). Myös koko koulun kattavia toimenpiteitä on kirjattu taulukkoon. Henkilökunnan osaamisen lisääminen on osa Enonkosken yrittäjyyskasvatuksen ehjää polkua, ja polkuun on kirjattu opettajia varten vinkkejä yrittäjyyskasvatukseen liittyvistä materiaaleista.

Enonkoskella kouluyhteisö on pieni ja tiivis, ja siellä on kokoonsa nähden paljon yrittäjyyskasvatukseen liittyvää toimintaa. Yrittäjyyskasvatusta toteutetaan esiopetuksesta yläkouluun asti monipuolisella toiminnalla. Yrittäjyyskasvatus näkyy arjen opetuksessa niin alkuopetuksen jatkuvana yritteliäisyyteen kannustamisena kuin alakoulussa vastuun ottamisena omista kotitehtävistä ja koulutarvikkeista. Se on myös mukana yläkoululla eri oppiaineissa. Yritteliäisyys on huomioituna koulun vuosittaisissa painopisteissä, ja yritteliääseen asenteeseen tuetaan koko koulua. Esimerkiksi yrittäjämäisen toimintatavan ja yhteistyötaitojen kehittymistä tuetaan läpi polun muun muassa erilaisilla työskentelymenetelmillä. Yrittäjyyskasvatukseen kuuluvat läpi koulupolun koululle tulevat vierailut ja

oppilaiden vierailut koulun ulkopuolelle sekä TET-harjoittelut. Oppilaat ovat myös aktiivisia erinäisissä rahankeräysprojekteissa. Lisäksi yrittäjyyskasvatusta toteutetaan erilaisilla projekteilla, joita varten koulun yhteiset tilat ovat hyödynnettävissä.

Enonkosken yrittäjyyskasvatuksen vahvuus on **yhteisöllisyys**, mikä on luonnollista tämän kokoluokan kunnassa. Pienessä koulussa ala- ja yläkoulun oppilaat ovat jatkuvasti tekemisissä toistensa kanssa. Esimerkiksi koulun teemapäivissä vanhemmat oppilaat ohjaavat pienempiä.

YRITTÄJYYSKASVATUKSEN POLKU ENONKOSKEN KOULUSSA

	Alkuopetus 0-2. luokka	Alakoulu 3-6. luokka	Yläkoulu 7-9. luokka	Koko koulu
YRITTELIÄS ASENNE	POSITIIVINEN JA UTELIAS ASENNE OPPIMISEEN -jatkuva kannustaminen yritteliäisyyteen -kilpailut ja haasteet -teeman mukainen toiminta (esim. koristelu)	VASTUUNOTTO ITSESTÄ JA OMASTA OPPIMISESTA -vastuu omista kotitehtävistä ja koulutarvikkeista	HALU JA KYKY KEHITTYÄ -yrittäjien stipendi 9.lk oppilas -"työkasvatus" => pitää yrittää -kunnan tuki (14 000€) kesän työharjoitteluihin	-ilon ja innostuksen luominen -epäonnistumisten ja epävarmuuden sietäminen -rohkeus -sinnikkyys ja kärsivällisyys -motivointi -koulun vuosittaisissa painopisteissä otetaan huomioon yritteliäisyys -mahdollisuuksien mukaan maa- ja metsätalouteen tutustumista, esim. "kummimaatila- tai metsäkonefirma-toiminta"
YRITTÄJÄMÄINEN TOIMINTATAPA JA YHTEISTYÖTAIDOT	MUIDEN HUOMIOINTI JA REILU KAVERUUS -kummioppilaat -vierailijat koululla	TIIMITAIDOT JA TIIMITYÖ -6.lk TET (1 päivä tutustuminen huoltajan työhön)	VASTUULLISENA JÄSENENÄ RYHMÄSSÄ -hygieniapassin suoritus- mahdollisuus valinnaiskurssina TET-harjoittelut (7.lk yhden päivän "keittiöTET", 8.-9.lk yksi viikko itse haetulla työpaikalla -koulun teemapäivissä oppilaat ohjaamassa pienempiään -yrityskylän mahdollisuudet -9.lk taukotilan käyttö	-oppilaskunta -useamman luokan osallistuminen joulukuhinoihin -erilaiset työskentelymenetelmät (mm. pari- ja ryhmätyöt, itsenäinen työskentely, eri alustojen hyödyntäminen)
TIEDOT JA YRITTÄJYYSOSAAMINEN https://tralla.fi/. Tralla kokoaa yhteen eri tahojen yrittäjyyskasvatusmateriaaleja ja parhaita käytäntöjä. Täsmähakumahdollisuus. https://yesverkosto.fi/materiaalit. Materiaalien lisäksi YES järjestää runsaasti tapahtumia ja tarjoaa asiantuntija-apua. Talous ja nuoret TAT: https://www.tat.fi/opettaja/. Ala- ja yläkoululle omia materiaaleja. TAT tarjoaa myös koulutusta. Nuori yrittäjyys (NY): https://nuoriyrittajyys.fi/ohjelmat/. Perusasteelle saatavilla omia ohjelmia. https://opinkirjo.fi/materiaalit/. Opinkirjolla myös yrittäjyyskasvatuksen materiaaleja.	KOULU- JA RYHMÄTYÖT -lukemaan oppiminen ja laskeminen -kauppa- ja roolileikit	OPPIMINEN JA PROJEKTIT -yhteiskuntaopissa taloustaidot -luokan rahankeräys (kevätkirppis, auton pesu, myynnit, discot, buffetit, marjojen ja sienien kerääminen) -yritysvierailut, vierailijat koululla -kalastuspäivä -lähiseudun maatilaan tutustuminen (kevätsiunaus tms.)	OPPIMINEN JA OPPILASLÄHTÖISET PROJEKTIT -eri oppiaineissa (mm. talous, yrittäjyyden muodot, verotus, kuluttajakasvatus, itsenäinen elämä -Enonkosken yrittäjien vierailu/ yrittäjyyskilpailu -luokkarahastojen kartuttaminen (puuron keitto 7.lk, inventaariot, perjantaikahvilat) -4H-yhteistyö	-oppilaiden TVT-taidot, laitteiden ja tilojen ajantasaisuus -tiedon haku- ja soveltamistaidot -henkilökunnan osaamisen lisääminen (koulutukset, tiedonvaihto) -vanhempien ammattien hyödyntäminen esim. vierailijoissa -mahdollistetaan yhteisten tilojen käyttö projekteihin (mm. TN-lk, KO-lk, keittiö) -lähialueen yrittäjiin tutustuminen -kirjallisuus, materiaalit ja linkit

Kuva 2. Enonkosken yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku. Kuvitus: Mari Lappalainen.

Kunnan erityispiirre on vahva **sidosryhmäyhteistyö**. Yhteistyö oppilaiden vanhempien kanssa tuli polkutyöskentelyssä vahvasti esille merkityksellisenä asiana, ja oppilaiden vanhemmat ovat aktiivisia. Yhteistyö on tiivistä myös kunnan kanssa: kunta esimerkiksi tukee oppilaita vahvasti kesätöihin tai -harjoitteluun jo yläasteen alusta asti kesäharjoittelutuella. Luontevaa yhteistyötä tehdään myös kunnan yrittäjien kanssa, ja paikallinen yrittäjäjärjestö esimerkiksi jakaa stipendin yhdeksännen luokan lopussa yritteliäälle ja yhteiskunnallisissa aineissa pärjänneelle nuorelle. Yhteistyötä tehdään lisäksi 4H:n kanssa.

3.2 JOROISTEN YRITTÄJYYSKASVATUKSEN EHJÄ POLKU

Vuonna 2020 Joroisissa oli 4 689 asukasta (Tilastokeskus 2021). Kunnassa on koulutusta varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta lukioon asti. Perusopetusta tarjotaan Kuvansin koululla sekä kirkonkylällä sijaitsevalla Joroisten yhtenäiskoululla. Joroisten lukio tarjoaa lukio-opetusta. Alueella toimii myös Soisalo-opisto. Joroinen on kuulunut 1.1.2021 lähtien Pohjois-Savoon. *Yrittäjyyskasvatuksella elinvoimaa Etelä-Savoon* -hankkeen alkaessa Joroinen kuitenkin kuului Etelä-Savoon, joten Joroinen sisällytetään tässä julkaisussa Etelä-Savon polkuun.

Joroisten yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku on tiivistetty taulukoksi, johon on kirjattu yrittäjyyskasvatuksen tavoitteita ja toimintatapoja eriytettynä vuosiluokille 1–6 ja 7–9 sekä lukioon. Joroisissa yrittäjyys ymmärretään laajasti yrittäjämäisenä ajattelu- ja toimintatapana, mutta yrittäjyyskasvatuksen ehjän polun nähdään myös tähtäävän siihen, että polun läpi käytyään opiskelija olisi kykeneväinen perustamaan tulevaisuudessa yrityksen Joroisiin.

Vastuullinen opiskelu kiteyttää yrittäjyyskasvatuksen tavoitteita, minkä vuoksi se on nostettu kaikkia kouluasteita läpäiseväksi. Peruskoulun luokilla 1–6 tavoitteissa korostuu yrittäjämäinen asenne ja ajattelu. Yrittäjämäisen ajattelun nähdään kehittyvän läpi yläkoulun ja lukion, mutta sen rinnalle tulee luokilla 7–9 ulkoinen yrittäjyys esimerkiksi kesäyritysten muodossa ja lukiossa esimerkiksi kevytyrittäjyyden muodossa.

Yrittäjyyskasvatusta toteutetaan Joroisissa eri oppiasteilla osana arjen työtä esimerkiksi yhteiskuntaopin oppisisällöissä sekä arjessa vastuullisena opiskeluna ja siihen kannustamisena. Yrittäjyyskasvatusta toteutetaan myös yritysvierailujen ja Yrityskylään osallistumisen avulla. Jo peruskoulusta alkaen oppilaat toteuttavat varainhankintaa, mikä nähdään yhtenä yrittäjyyskasvatuksen muotona. Teemallisesti Joroisten erityispiirre on frisbeegolf, jonka ympärille rakentuviin tapahtumiin myös opiskelijat osallistuvat.

Joroisten yrittäjyyskasvatuksen vahvuuksia kuvastaa sana mahdollistaminen. **Mahdollistaminen** näkyy Joroisissa erityisesti asenteena: mikäli opiskelijat haluavat kokeilla jotain uutta tai tehdä erilaisia projekteja, koulu haluaa mahdollistaa sen. Mahdollistamisessa auttaa se,

että koululla on erilaista välineistöä, kuten kuvausvälineistöä. Mahdollistamiseen liittyvä Joroisten yrittäjyyskasvatuksen erityispiirre on pedagoginen **osuuskunta Eihvel**. Joroisissa onkin yksi harvoista alueen oppilaitoksista, joilla on oma osuuskunta, ja sen toiminta on mainittu myös Osuustoimintakeskus Pellervon opiskelijaosuustoimintaa käsittelevissä julkaisuissa (Troberg & Hytinkoski 2015; 2018). Osuuskunta mahdollistaa niin yrittäjyyden kokeilemisen kuin oman toiminnan resurssoinnin. Osuuskuntaa hyödynnetään esimerkiksi siinä, että alueen yrityksiltä ei pyydetä stipendejä, vaan osuuskunnan kautta hankitaan opiskelijoiden kannustamiseen varoja esimerkiksi työsuorituksia vastaan.

Joroisten yrittäjyyskasvatussuunnitelma

		Tavoitteet	Toimintatavat
Vastuullinen opiskelu	**Luokat 1–6**	Yritteliäs asenne Vastuunkanto tekemisestä	Vastuullinen opiskelu Varainhankinta luokkaretkeen Yrityskylä (6. lk) Yhteiskuntaoppi
	Luokat 7–9	Yrittäjämäinen ajattelu Kesäyritys Lukiossa toimivaan osuuskuntaan liittyy 50 % 9.-luokkalaisista	Vastuullinen opiskelu Maatila-/yritysvierailut TET-jaksot Jatko-opintojen miettiminen, yrittäjyys vaihtoehtona Osuuskunta Eihvel Varainhankinta luokkaretkeen Yrityskylä (9. lk) Yhteiskuntaoppi
	Lukio	Opiskelijoista 20 % suorittaa yrittäjyyskursseja Yrittäjämäinen ajattelu kehittyy Kevytyrittäjyys	Vastuullinen opiskelu Oppiaineet erityisesti yhteiskuntaoppi Ylioppilaskirjoitukset Yrityskummit ja vierailut TET-jaksot ja yrittäjyyskurssit Jatko-opintojen miettiminen, yrittäjyys vaihtoehtona Osuuskunta Eihvel Eurotourin varainhankinta

Valmius perustaa oma yritys tulevaisuudessa Joroisiin

Kuva 3. Joroisten yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku.

3.3 JUVAN YRITTÄJYYSKASVATUKSEN EHJÄ POLKU

Juvalla oli vuoden 2021 lopussa 5 892 asukasta (Etelä-Savon maakuntaliitto 2022). Koulutusta Juvalla on tarjolla varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta lukio-opetukseen asti. Alueella toimii kaksi alakoulua (Hatsolan ja Paatelan koulut) sekä Juvan yhtenäiskoulu, jossa on ala- ja yläkoulu. Yhtenäiskoulun tiloissa toimii myös Juvan lukio. Lisäksi Juvalla toimii Järvi-Saimaan kansalaisopisto.

Juvaa pidetään maantieteellisesti risteyskohtana. Yrittäjyyskasvatuksen ehjässä polussa haluttiin huomioida tämä erityispiirre, joten polun muotokieleen haettiin inspiraatiota kunnan risteyskohtaa kuvastavasta logosta. Ehjään polkuun on tiivistetty yrittäjyyskasvatustyötä, jota Juvan eri kouluasteilla tehdään. Polun on tarkoitus tehdä näkyväksi yrittäjyyskasvatusta niin kunnan päättäjille kuin opettajille. Juvalla on tiivistetyn kuvan lisäksi laadittu yksityiskohtainen kuvaus yrittäjyyskasvatuksen toimenpiteistä eri luokille.

Yrittäjyyskasvatuksen avulla pyritään Juvalla kasvattamaan aktiivisia, omatoimisia, yhteistyökykyisiä ja omat vahvuutensa tunnistavia opiskelijoita. Tähän tavoitteeseen pyritään monenlaisella toiminnalla niin perusopetuksessa kuin lukiossa. Perusopetuksessa yrittäjyyskasvatus integroituu vahvasti koulun arkeen ja eri oppiaineisiin, kuten yhteiskuntaoppiin. Myös oppilaskunta- ja kerhotoiminta katsotaan yrittäjyyskasvatukseen liittyväksi toiminnaksi. Lukiossa yrittäjyyskasvatus näkyy arjen toiminnan lisäksi erillisinä valinnaisina kursseina, joita on tarjolla jokaiselle vuosikurssille. Juvan yrittäjyyskasvatuksen erityispiirre on Juvan lukion **lukioteatteri**, jonka toimintaan useat yrittäjyyskasvatuksen toimet nivoutuvat.

Juvan vahvuus on ylpeys juvalaisuudesta ja yhteisöllisyys. Kunnassa on **vahva paikallisidentiteetti**. Paikallisuus näkyy myös yrittäjyyskasvatuksessa esimerkiksi pyrkimyksenä yhteistyöhön paikallisten yritysten kanssa.

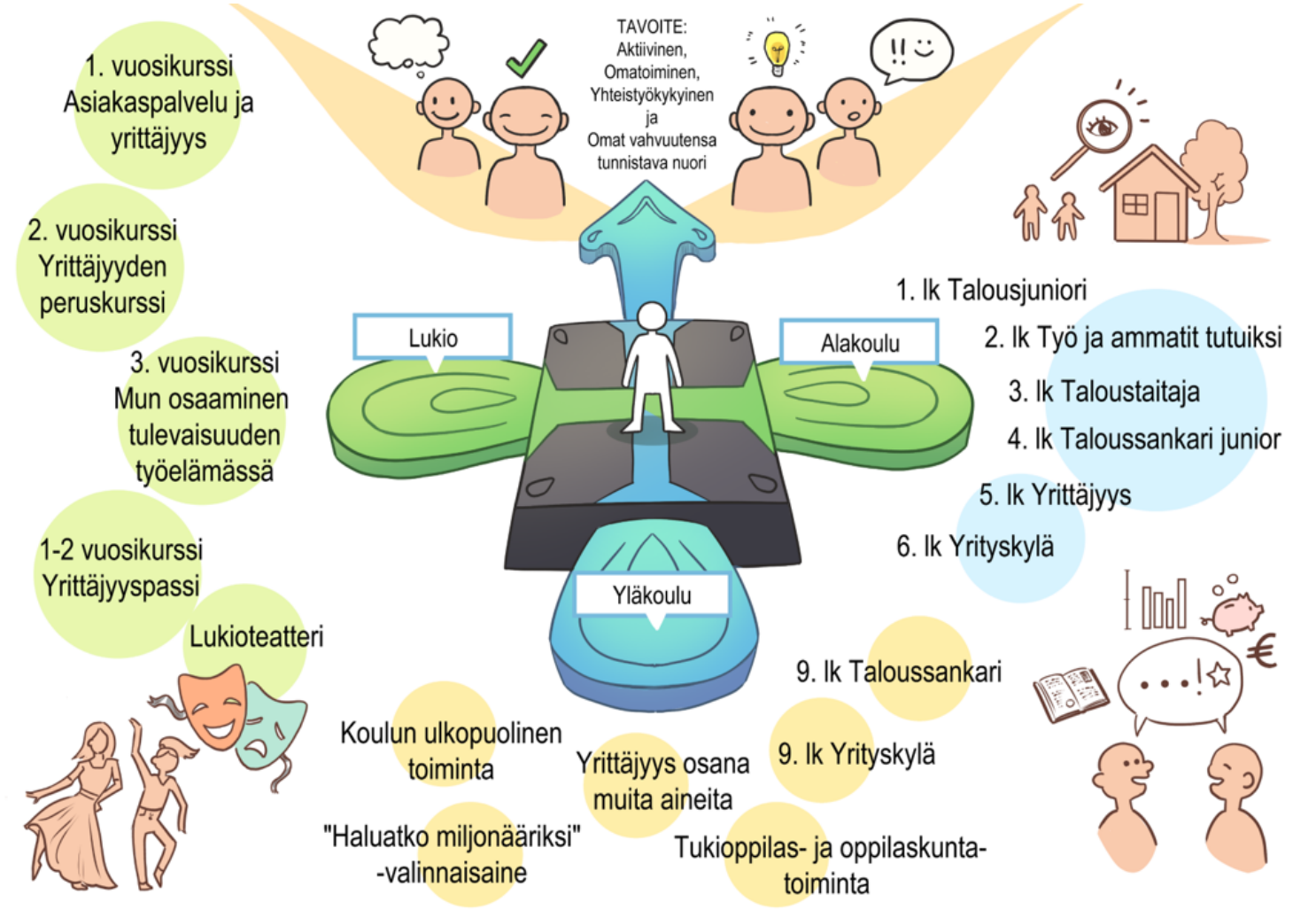

Kuva 4. Juvan yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku. Kuvitus: Mari Lappalainen.

3.4 KANGASNIEMEN YRITTÄJYYSKASVATUKSEN EHJÄ POLKU

Vuoden 2021 lopussa Kangasniemellä oli 5 230 asukasta (Etelä-Savon Maakuntaliitto 2022). Koulutusta Kangasniemellä on tarjolla varhaiskasvatuksesta lukio-opetukseen asti. Kangasniemellä on kolme alakoulua (Kalliolan, Koittilan ja Vuojalahden koulut), Beckerin alakoulu (luokat 3–6), yläkoulu Kankaisten koulu sekä Kangasniemen lukio. Lisäksi alueella toimii Puulan seutuopisto.

Kangasniemen yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku on hahmotettu sarjakuvamaisesti piirretyn kuvan muotoon. Yrittäjyyskasvatuksen yhteisenä tavoitteena on, että *”oppilas kasvaa osallistuvaksi, uskaltavaksi ja omasta toiminnastaan vastuuta ottavaksi yritteliääksi ja hyvinvoivaksi tekijäksi ja opiskelijaksi”*. Kangasniemellä yrittäjyyskasvatuksen vahvuudet ovatkin **vastuullistaminen** ja **osallistaminen**. Yrittäjyyskasvatuksen avulla muun muassa pyritään tarjoamaan tietotaitoa uravalintoihin ja oman talouden hallintaan. Kangasniemellä nähdään, että opiskelijoiden lisäksi myös opettajat oppivat yrittäjyyskasvatusta toteutettaessa.

Kangasniemellä yrittäjyyskasvatusta toteutetaan niin perusopetuksessa kuin lukiossa pitkälti osana eri oppiaineiden opetusta. Koulutyön arkeen kuuluvat myös erilaiset tapahtumat, joiden järjestämisessä opiskelijoilla oppilaskunnan johdolla on usein aktiivinen rooli. Nämä tapahtumat ovat tärkeä osa yrittäjyyskasvatuksen toteuttamista. Yläkoulussa ja lukiossa myös oppilaskuntien kahviot ovat yksi keino toteuttaa yrittäjyyskasvatusta. Lukiossa yrittäjyyttä tarjotaan lisäksi valinnaisina opintojaksoina, joilla korostuu yritysyhteistyön merkitys. Näiden opintojaksojen toteuttamisessa pyritään myös opettajien yhteistyöhön.

Kangasniemellä niin peruskoulussa kuin lukiossa yrittäjyyskasvatuksen omaleimainen piirre on **hyvinvoinnin** teeman vahva näkyminen. Hyvinvointi eri muodoissaan näkyy vahvasti tapahtumissa, joita järjestetään läpi kouluvuoden. Monissa tapahtumissa oppilaskunnalla on vahva vastuu ja yhteistyötä tehdään laajasti kunnan eri toimijoiden, kuten kolmannen sektorin kanssa. Tapahtumat liittyvät esimerkiksi liikuntaan ja urheiluun, laajasti turvallisuuteen ja erilaisiin leikkimielisiin kilpailuihin tai haasteisiin. Yrittäjyyskasvatuksessa tavoitellaan sitä, että opiskelijat ovat hyvinvoivia, ja sen avulla pyritään myös keventämään perinteisen opiskelun rutiineja.

Kuva 5. Kangasniemen yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku. Kuvitus: Antti Sarkava.

3.5 MIKKELIN YRITTÄJYYSKASVATUKSEN EHJÄ POLKU

Vuoden 2021 lopussa Mikkelin asukasluku oli 52 121 (Etelä-Savon Maakuntaliitto 2022). Alueella on tarjolla koulutusta varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta korkea-asteelle. Perusopetusta tarjotaan 20 koulussa[1]. Lukio-opetusta tarjoavat Mikkelin lukio, Etä- ja aikuislukio, Otavan Opiston aikuislukio sekä Nettilukio. Ammatillista opetusta tarjoavat Etelä-Savon ammattiopisto Esedu ja Suomen nuoriso-opisto Paukkula. Korkeakouluopetusta tarjoavat Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu Xamk, Mikkelin yliopistokeskuksella Aalto-yliopisto ja Mikkelin kesäyliopisto. Alueella toimii myös Mikkelin kansalaisopisto.

Mikkelissä yrittäjyyskasvatusta kehitetään kunnianhimoisesti perusopetuksesta korkea-asteelle. Mikkelin yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku on kuvattu tunnelmakuvana Saimaalta. Mikkelissä yrittäjyyskasvatuksessa on kokonaisuudessaan vahvasti keskiössä toimijuuden tukeminen. Koska useat tahot useilla eri koulutusasteilla toteuttavat kunnassa yrittäjyyskasvatusta, tavoitellaan monenlaisen toimijuuden tukemista. Yrittäjyyskasvatuksen ehjässä polussa kuvan keskiössä ovatkin eläinhahmot, jotka kuvaavat sitä, että yrittäjyyskasvatuksella tavoitellaan niin työelämätaitajien, aktiivisten toimijoiden, kokeilijoiden ja innostujien, tulevaisuuden tekijöiden kuin tulevaisuuden yrittäjien kasvattamista. Oppijalla on monta suuntaa, joihin hän voi kehittyä, ja monta identiteettiä, joita testailla.

Kuvan kallioille ja rannoille merkityt liput kuvastavat pysyvää toimintaa, jonka avulla eri toimijat tuottavat yrittäjyyskasvatusta. Yrittäjyyskasvatuksessa korostuu Mikkelissä yhteistyö monessa muodossa: yhteistyötä tehdään niin työelämän kanssa kuin eri kouluasteiden ja oppilaitosten välillä. Vahvuuspedagogiikka luo erityisesti perusopetuksessa pohjaa yrittäjyyskasvatukselle ja tukee sitä. Kehittämishankkeet puolestaan ovat väline, jolla mahdollistetaan yrittäjyyskasvatuksen kehittämistä. Erityisesti toisella ja korkea-asteella tärkeässä roolissa ovat yrittäjyyteen liittyvä tuki, neuvonta ja valmennus, jota tarjoavat oppilaitosten lisäksi useat muut toimijat. Mikkelin vahvuus yrittäjyyskasvatuksessa on **kokeilukulttuuri**: yrittäjyyskasvatuksessa kokeillaan rohkeasti uusia asioita ja rakennetaan kokeilukulttuuria yhdessä.

Mikkelin yrittäjyyskasvatuksen erityispiirre ovat erilaiset **oppimisympäristöt ja yrittäjyyskasvatusmallit**. Yrittäjyyskasvatuksen kuvaan on piirretty pilviin innovatiivisia oppimisympäristöjä ja yrittäjyyskasvatusmalleja, jotka on joko kehitetty Mikkelissä tai joita hyödynnetään täällä runsaasti. Kokeilukulttuurin mukaisesti nämä ovat toimintaa, joka ei ole kiveen hakattua: uusia malleja testaillaan, vanhoja kehitetään ja toimimattomista malleis-

[1] Perusopetus: Moision koulu (alakoulu), Olkkolan koulu (alakoulu), Tuppuralan koulu (alakoulu), Urpolan koulu (alakoulu + valmistava opetus), Sairilan koulu (alakoulu), Suomenniemen koulu (alakoulu), Launialan koulu (alakoulu), Lähemäen koulu (alakoulu), Peitsarin koulu (alakoulu), Päämajakoulu (alakoulu), Rouhialan koulu (1.–2. luokat), Rämälän koulu (alakoulu), Otavan koulu (alakoulu), Kalevalankankaan koulu (1.–9. luokat), Anttolan yhtenäiskoulu (1.–9. luokat), Urheilupuiston koulu (yläkoulu), Ristiinan yhtenäiskoulu (1.–9. luokat), Haukivuoren yhtenäiskoulu (1.–9. luokat), Mikkelin lyseon koulu (yläkoulu), Rantakylän yhtenäiskoulu (1.–9. luokat).

ta luovutaan. Mikkelin yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku on kuvaus yrittäjyyskasvatuksesta keväällä 2022, ja jonain muuna hetkenä pilvissä kuvattuina olisi eri oppimisympäristöjä ja malleja. Jopa oppimisympäristöjä tärkeämpää on toimintakulttuuri: yrittäjyyskasvatuksessa on kysymys oppilaitosten toimintakulttuurista, joka tukee oppilaiden toimijuutta erilaisissa oppimisympäristöissä.

Vuoden 2022 kuvaan on otettu mukaan MiniMikkeli, Rantakylän yhtenäiskoulun kehittämä Toimijuuden portaat -malli, TET 2.0., Vuosi Yrittäjänä -ohjelma sekä Mikkeli Karage.

MINIMIKKELI

MiniMikkeli on ”kuudesluokkalaisille järjestettävä pelillinen oppimiskokemus yrittäjyydestä ja yhteiskunnasta. Tapahtuman tarkoituksena on näyttää käytännönomaisesti, kuinka Mikkeli toimii. Oppilaat pääsevät kokeilemaan, millaista on perustaa yritys sekä työskentelemään jo olemassa olevissa yrityksissä ja julkisen sektorin työpaikoissa.” (MiniMikkeli 2022.) MiniMikkeli on palkittu yrittäjyyskasvatusmalli: se sai valtioneuvoston kanslian tunnustuksen vuonna 2017 hyvästä työstä kokeilukulttuurin edistämiseksi (MiniMikkeli 2022). Malli on luotu Mikkelissä ja sitä kehitetään jatkuvasti.

Lue lisää MiniMikkelistä: https://www.xamk.fi/xamk/minimikkeli/

Kuva 6. Mikkelin yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku. Kuvitus: Mari Lappalainen.

TOIMIJUUDEN PORTAAT

Mikkelissä Rantakylän yhtenäiskoulun yksi painopiste on yrittäjyys. Koululla on oma yrittäjyystiimi, joka on ottanut toiminnan keskipisteeseen toimijuuden käsitteen ja kehittää tämän ympärille erilaista yrittäjyyskasvatustoimintaa. Rantakylän slogan yrittäjyyskasvatuksessa onkin ”Innosta toimijaksi, kasva innostajaksi”. Tiimi on rakentanut Mikkeliin perusasteelle oman yrittäjyyskasvatuspolun. Polun päässä on peruskoulun päättävä oppilas, joka on aktiivinen toimija, työelämätaitaja, tulevaisuuden tekijä sekä kokeilija ja innostuja. Mikkelille tästä seuraa elinvoimaa ja vetovoimaa – ja mahdollisesti myöhemmin myös paluumuuttoa.

Yrittäjyyskasvatuspolku kiteytyy neljään laajaan teemaan, jotka muodostavat yrittäjämäisen asenteen peruspilarit: luo ja innovoi, uskalla, vaikuta sekä osaa ja toimi. Yrittäjyyskasvatusta toteutetaan moduuleittain, jotka rakentuvat näiden teemojen ympärille. Näistä moduuleista suurin osa voidaan suorittaa millä vuosiluokalla tahansa (5.–9. lk.), ja monet niistä ovat kytköksissä toisiinsa. Ajatuksena on, että yrittäjyyskasvatuksessa tehdään laajaa yhteistyötä myös koulun ulkopuolisten tahojen kanssa. Yrittäjyyskasvatus saa pohjansa Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2014) laaja-alaisista tavoitteista. Polun teemat, valmiudet ja tausta-ajattelu on esitetty kuvassa 7.

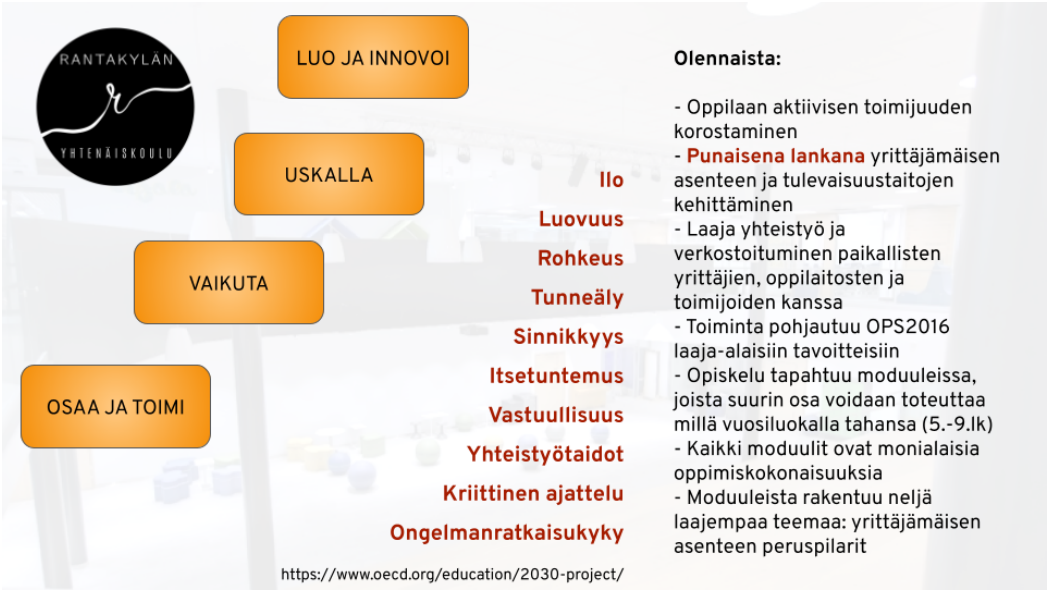

Kuva 7. Rantakylän yhtenäiskoulun laatiman perusasteen yrittäjyyskasvatuspolun teemat, kehitettävät valmiudet ja polussa olennaiset asiat.

Kuvassa 8 on esitetty ehdotuksia siitä, millaista toimintaa kunkin polun teemaan voi liittyä.

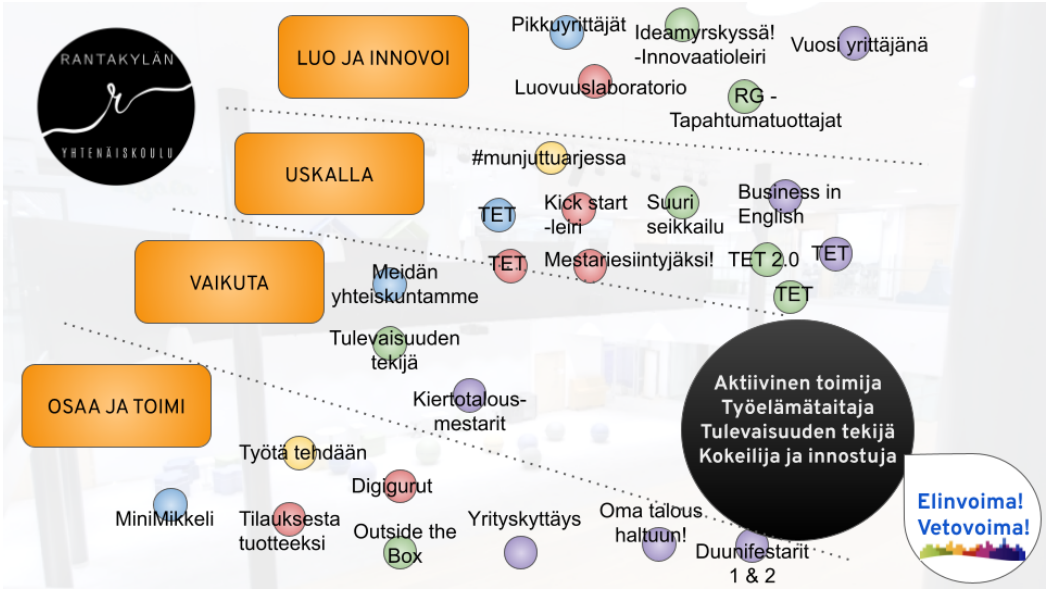

Kuva 8. Rantakylän yhtenäiskoulun laatiman perusasteen yrittäjyyskasvatuspolun teemat ja toiminta.

Yrittäjyyskasvatuspolkuun nivoutuu myös opettajien apuvälineeksi laadittu Toimijuuden portaat -malli (kuva 9). Mallissa toimijuuden kehittyminen nähdään prosessina, jossa opettajat voivat tukea oppilaita. Toimijuuteen kasvaminen lähtee lähes kaikista koulun toiminnoista, joten toimijuutta voi oppia ja harjoitella koulun arjessa koko ajan.

Toimijuuden portaat:		
Taso 1. Oppijat pystyvät työskentelemään sekä itsenäisesti että ryhmässä, tavoitteellisesti, vuorovaikutteisesti ja tuloksellisesti. Toteutuu esimerkiksi opettajan suunnittelemien tehtävänantojen työstämisessä ryhmissä ja itsenäisesti. Oppimisprosessin suunnittelusta ja aikataulusta vastaa pääasiassa opettaja.	**Taso 2.** Oppijat pystyvät suunnittelemaan ja toteuttamaan annetusta aiheesta valitsemallaan tavalla toiminnallisen ja jäsennetyn lopputuloksen. Myös teoreettisen tiedon ja luovien tehtävien jäsentäminen, ymmärtäminen ja siitä luova tuottaminen esimerkiksi esseen, videon, blogin, vlogin tms. muodossa on toimijuuden toteuttamista ja sisäistämistä. Eriyttämisestä ja yksilöllistämisestä vastaa opettaja kunkin oppijan kohdalla.	**Taso 3.** Oppijoilla on kokemus oppimisprosessin ja tiedon omistajuudesta. Oppijat osallistuvat aktiivisesti oppimisprosessin suunnitteluun, tavoitteiden ja tutkimuskysymysten asetteluun ja toteutukseen sekä arviointiin. Oppija osaa valita ja käyttää tarkoituksenmukaisia resursseja ja teknologiaa edetäkseen oppimisprosessissa. Oppija osaa myös hyödyntää oppimisverkostoaan ja asiantuntijoita saavuttaakseen tavoitteensa. Itseohjautuva oppija joka osaa peilata ja arvioida omaa oppimistaan.

Kuva 9. Rantakylän yhtenäiskoulun laatima Toimijuuden portaat -malli.

TET 2.0

TET 2.0 on uudistettu versio perinteisestä työelämään tutustumisesta. ”TET 2.0:ssa oppilaat tutustuvat organisaation haasteisiin, tuottavat erilaisia ratkaisuideoita ja valitsevat lupaavimman kehityskohteen. Kokeilemalla oppilaat hiovat ideaansa ja lopuksi työ esitellään yrityksessä. [– –] TET 2.0:ssa oppilasryhmät ja työnantajat koulutetaan jakson aikana tapahtuvaan työskentelyyn. Oppilaat myös dokumentoivat työskentelynsä ja kokemus jää talteen työnantajillekin.” (TET 2.0.)

Lue lisää mallista: https://www.oppiminen.mikkeli.fi/opetussuunnitelmat/mikkelin-perusopetuksen-opetussuunnitelma-1-8-2016-alkaen/erilliset-suunnitelmat-ohjeet-ja-saannot/yrittajyyskasvatus/tet-2-0/ ja https://hundred.org/en/innovations/tet-2-0#3eba7a93

VUOSI YRITTÄJÄNÄ -OHJELMA

Nuori Yrittäjyys ry:n Vuosi yrittäjänä -ohjelma on teorian ja käytännön yhdistävä työkalu yrittäjyyden taitojen, osaamisen ja asenteen opettamiseen ja oppimiseen. Vuosi yrittäjänä

-ohjelmia on tarjolla eri oppiasteille peruskoulun yläkouluun, lukiokoulutukseen, ammatilliseen oppilaitokseen sekä korkeakouluun avaimet käteen -ratkaisuna. Ohjelmassa opiskelijat perustavat yksin tai ryhmässä oikealla rahalla toimivan NY-yrityksen, jota he pyörittävät lukukauden, lukuvuoden, kalenterivuoden tai 12 kuukauden ajan. (Vuosi yrittäjänä 2022.)

Mikkelissä Vuosi yrittäjänä -ohjelmaa on hyödynnetty yrittäjyyskasvatuksessa runsaasti erityisesti perusasteella Rantakylän yhtenäiskoulussa ja ammatillisessa opetuksessa. *Yrittäjyyskasvatuksella elinvoimaa Etelä-Savoon* -hankkeessa se käynnistettiin myös Mikkelin lukiossa. Lisäksi ohjelmaa hyödynnetään korkeakouluopetuksessa. Alueen opiskelijat ovat vuosittain osallistuneet ohjelmaan kuuluvaan Uskalla yrittää -kilpailuun.

Lue lisää ohjelmasta: https://vuosiyrittajana.fi/

MIKKELI KARAGE

Mikkeli Karage on uusi startup-yhteisö ja uuden yrittäjyyden kokeiluympäristö Mikkelin keskustassa. Mikkeli Karage on uusien yrittäjien ja yrittäjyydestä kiinnostuneiden kohtaamispaikka, jonka tavoitteena on lisätä uusien yritysten perustamista ja edistää ideoiden etenemistä uudeksi liiketoiminnaksi. Sen toiminta tarjoaa tuoreelle yrittäjälle ja yrittäjyydestä kiinnostuneelle vertaisyhteisön ja pääsyn yrittäjän laajaan tukipalveluiden verkostoon. (Miksei 2021.)

Seuraa kokeiluympäristöä Facebookissa: https://www.facebook.com/mikkelikarage/

3.6 PIEKSÄMÄEN YRITTÄJYYSKASVATUKSEN EHJÄ POLKU

Pieksämäki on pienin Etelä-Savon kolmesta kaupungista, ja vuoden 2021 lopussa Pieksämäen asukasluku oli 17 245 (Etelä-Savon Maakuntaliitto 2022). Pieksämäellä on kuitenkin monipuolinen koulutustarjonta aina varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta korkea-asteelle asti. Alakouluja on viisi (Harjun koulu, Jäppilän koulu, Kontiopuiston koulu, Maaselän koulu sekä Virtasalmen koulu), ja yläkouluna toimii Hiekanpään koulu. Lukio-opetusta tarjoaa Pieksämäen lukio. Ammatillista opetusta tarjoavat Ammattiopisto Spesian Pieksämäen kampus, Etelä-Savon ammattiopisto Esedun Pieksämäen kampus sekä STEP-koulutuksen Pieksämäen kampus. Korkeakoulutusta tarjoaa Diakonia-ammattikorkeakoulu, jolla toimii alueella myös Pieksämäen tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoimintaan keskittynyt DiakHub-yksikkö. Alueella toimii lisäksi Pieksämäen seutuopisto.

Koska Pieksämäellä toimii monta yrittäjyyskasvatusta toteuttavaa toimijaa, joilla kaikilla on erilainen toimintalogiikka ja erilaiset intressit, ei polkutyöskentelyssä pyritty kuvaamaan jokaisen toimijan osalta tarkasti yrittäjyyskasvatuksen tavoitteita ja toimenpiteitä. Polun

tarkoitus on kuvata Pieksämäen yrittäjyyskasvatuksen kokonaisuutta. Polku toimii toteuttajien työkaluna, josta he voivat säännöllisin väliajoin katsoa, miten yrittäjyyskasvatuksen kanssa on edistytty ja miten työ on kehittynyt. Toimijoita yhdistäviä yrittäjyyskasvatuksen tavoitteita ja toimintatapoja ovat oppilaitos-yritysyhteistyö, verkostojen mukana oleminen käytännön yrittäjyyskasvatustyössä, monipuoliset oppimisympäristöt, tekemällä oppiminen, työelämä- ja tulevaisuustaidot, työelämäyhteydet sekä urasuunnittelu.

Pieksämäellä yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku on hahmotettu virraksi. Ideana on, että virtaan piirretyt yrittäjyyskasvatustoimijat antavat kaikki omalta osaltaan syötteitä, joiden avulla oppilaat, opiskelijat ja kuntalaiset voivat kulkea yrittäjyyskasvatuksen virrassa eteenpäin. Pieksämäkeläisten toimijoiden lisäksi virtaan kulkemiseen antavat lisävoimaa kansalliset ja kansainväliset yhteistyökumppanit.

Virran päässä on tavoitteena yrittäjyys ymmärrettynä laajasti niin yrityksen perustamisena kuin yrittäjämäisenä toimintatapana. Yrittäjyyttä kohti kulkemisen nähdään palvelevan niin yksilöä kuin laajemmin Pieksämäkeä ja sen elinvoimaisuutta. Virtaan on hahmotettu yrittäjyyskasvatusta juurruttaviksi tekijöiksi opetussuunnitelmat, kansalliset ja kansainväliset yrittäjyyslinjaukset sekä kaupungin strategia ja yrittäjyyskasvatusstrategia.

Pieksämäen yrittäjyyskasvatustyön vahvuus on eri toimijoiden välinen vahva **yhteistyö**. Yhteistyötä on kehitetty jo vuosia erilaisten hankkeiden avulla. Pieksämäellä on tehty vuonna 2014 yrittäjyyteen liittyvää strategiatyötä ja vuonna 2018 laadittu yrittäjyyskasvatuksen toimenpideohjelma vuosille 2018–2025. Yrittäjyyskasvatuksen ehjää polkua laadittaessa on käyty läpi toimenpideohjelman toteutumista.

Jotta yhteistyö jatkuisi ja vahvistuisi entisestään, perustettiin yrittäjyyskasvatuksen polun työstämisen tuloksena **YEP-verkosto eli Yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku Pieksämäellä -verkosto**. Tämä keväällä 2022 toimintansa aloittanut verkosto on vapaaehtoisesti muodostettu, mutta johdettu. Verkoston vetovastuu vaihtelee eri organisaatioiden välillä. Verkoston on tarkoitus kattaa pieksämäkeläisiä koulutusorganisaatioita varhaiskasvatuksesta korkea-asteelle sekä muita yrittäjyyskasvatukseen liittyviä toimijoita, kuten yrittäjiä, kaupungin edustajia ja kolmannen sektorin toimijoita. Verkoston tärkeä tehtävä on tiedon jakaminen, uusien ideoiden keksiminen ja yhteisen toiminnan valmistelu. Verkoston on myös tarkoitus edistää yrittäjyyskasvatusta verkostoon kuuluvissa organisaatioissa.

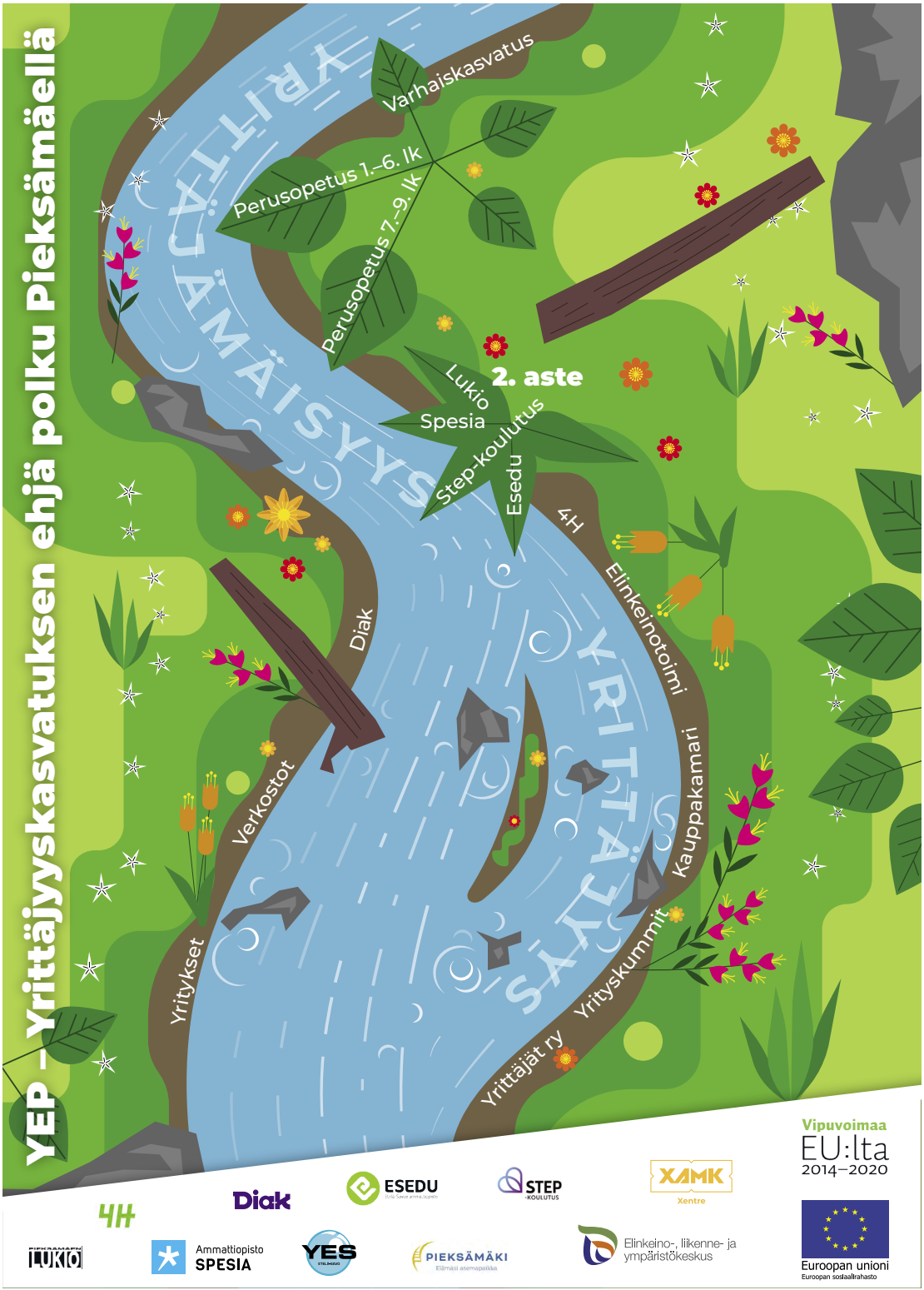

Kuva 10. Pieksämäen yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku. Kuvitus: Petri Hurme.

3.7 PUUMALAN YRITTÄJYYSKASVATUKSEN EHJÄ POLKU

Puumalassa oli asukkaita vuoden 2021 lopussa 2 119 (Etelä-Savon maakuntaliitto 2022). Puumalan ehjän polun rakentamisessa tehtiin yhteistyötä *Sytyke*-hankkeen kanssa, jossa tavoitteena oli koota Puumalan koululle uusi toimintamalli 7.–9.-luokkalaisten yrittäjyyskasvatuspoluksi. Projektipäällikkö Tuija Valkeapää on ollut vastuussa prosessin vetämisestä, ja *Yrittäjyyskasvatuksella elinvoimaa Etelä-Savoon* -hankkeen asiantuntijat aloittivat polun työstämisen prosessin ja kommentoivat polkua sen työstövaiheessa.

Puumalan yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku julkaistaan syksyllä 2022. Polku kerää yhteen jo aikaisemmin tehdyt toimet, ja sitä täydennetään paikallisten tarpeiden mukaan. Puumalassa koulunsa käyville polku tarjoaa muun muassa yrittäjien tapaamisia, vuosittain toteutettavia teemaviikkoja, työelämään valmistavia päiviä, TET-päiviä, paikallisista aiheista järjestettäviä ideakilpailuja sekä yhteistyössä järjestettäviä yrittäjyyskoulutuksia. Yrittäjyyskasvatuspolku lisää myös koulun ja kunnan eri toimialojen yhteistyötä. Yhteisten tapahtumien ja kilpailujen ansiosta lasten osallisuus eri toimialojen ideanikkareina lisääntyy. Tavoitteena on lisäksi, että yrittäjyyskasvatuspolku kytkeytyisi myös muihin Puumalan tärkeisiin kasvatuksellisiin teemoihin.

Puumalassa yrittäjyyskasvatuksen ajatellaan olevan osa arjen toimintaa. Puumalassa on mietitty yrittäjyyskasvatuksen tavoitteita ja toimenpiteitä jokaiselle vuosiluokalle 1–9. Polulla on myös tunnistettu oppilaan kehityksen kannalta tärkeitä nivel- ja siirtymäkohtia. Alakoulussa muutaman vuosiluokan ja yläkoulussa joka luokan jälkeen on määritetty valmiuksia, joita oppilaalle tulisi kehittyä. Esimerkiksi kahdeksannen luokan tulisi kehittää oppilaan työnhakuvalmiuksia, kykyä hankkia itsenäisesti tietoa ja kykyä puhua englantia. Kielitaidon merkitys on matkailukunnassa suuri. Puumalan yrittäjyyskasvatuksen erityispiirteet tulevatkin siitä, että Puumala on **saaristokunta**, jossa **matkailulla** on vahva rooli. Matkailun tietämys ja tuntemus värittää sitä, miten yrittäjyyskasvatusta tehdään.

Yrittäjyyskasvatuksessa hyödynnetään myös koulun ulkopuolisia toimijoita, kuten Talous ja Nuoret TAT:n Yrityskylää, Nuori Yrittäjyys ry:n yrittäjyyskasvatusohjelmia ja -malleja sekä 4H:n toimintaa. Ylipäänsä yrittäjyyskasvatuksessa pyritään yhteistyöhön koulun ulkopuolisen maailman kanssa esimerkiksi TET-harjoitteluilla ja sillä, että yrittäjät vierailevat koululla ja oppilaat yrityksissä. Yrittäjyyskasvatus sisältää myös erilaisia projekteja ja kilpailuja.

Puumalassa yrittäjyyskasvatuksen yksi toteutustapa ovat teemaviikot. Puumalassa nähdään, että yrittäjyyskasvatus on osa arkea mutta myös niin sanottuja ekstrajuttuja. Näiden ekstrajuttujen yhdistäminen osaksi teemaviikkoja tekee niiden toteuttamisesta mielekkäämpää ja tuottaa kokemusta siitä, että polulle kirjatut asiat on helppo toteuttaa. Teemaviikkojen avulla voidaan nostaa esille jokin teema, kuten yrittäjyys, jotta niin oppilaat kuin opettajat voivat huomata, miten moni asia nivoutuu teemaan.

3.8 SULKAVAN YRITTÄJYYSKASVATUKSEN EHJÄ POLKU

Vuoden 2021 lopussa Sulkavan asukasluku oli 2 431 (Etelä-Savon maakuntaliito 2022). Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen lisäksi Sulkavalla toimii Sulkavan yhtenäiskoulu, jolla on toimipisteet sekä kirkonkylällä (luokat 1–9) sekä Lohilahdella (alakoulu). Lukio-opetusta tarjoaa Sulkavan lukio, jossa toimii yleislinjan lisäksi yrittäjyyslinja. Alueella toimii myös Järvi-Saimaan kansalaisopisto.

Sulkavan yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku muodostuu koulun seinille kiinnitetyistä iskulauseista. Lauseet on printattu ja laminoitu, ja ne ovat siirreltävissä. Lauseet on jaoteltu alakoulun sekä yläkoulun ja lukion ryppäisiin. Lauseet kuvaavat toimintaa, jota yrittäjyyskasvatuksella halutaan saada aikaiseksi, sekä yrittäjyyteen liittyviä ominaisuuksia. Alakouluun on kirjattuna esimerkiksi ”olen utelias”, ”opin uutta”, ”kannustan kaveria” ja ”tekemällä opin”. Yläkouluun ja lukioon on puolestaan kirjattuna esimerkiksi ”luon uutta”, ”yhdessä olemme enemmän”, ”rohkeasti uusiin haasteisiin” ja ”pistän itseni likoon”. Lauseiden muodostama polku on oppilaiden nähtävillä Sulkavan yhtenäiskoululla, jossa lukiokin toimii samoissa tiloissa.

Kuva 11. Sulkavan yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku, alakoulun seinä.

Kuva 12. Sulkavan yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku, yläkoulun ja lukion seinä, kuva 1.

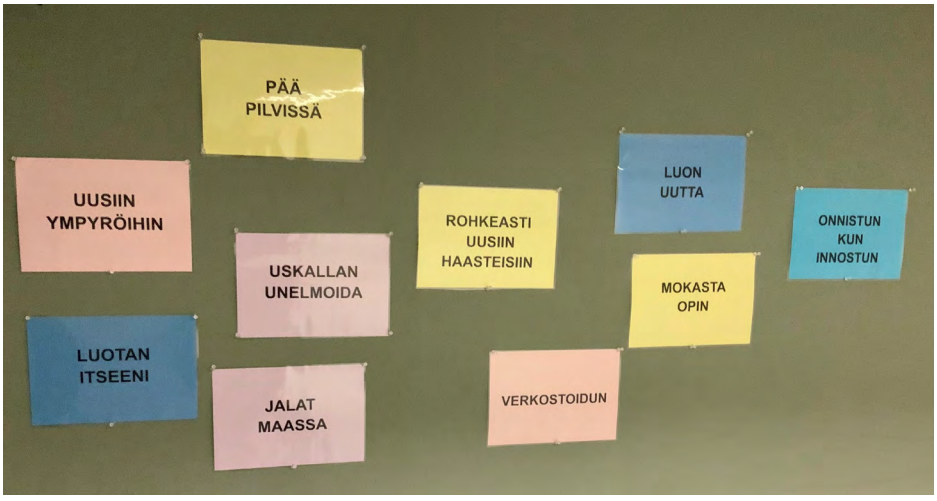

Kuva 13. Sulkavan yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku, yläkoulun ja lukion seinä, kuva 2.

Ideana on, että lauseet toimivat reflektion tukena niin opiskelijoille kuin opettajille. Koska monet oppilaat jatkavat peruskoulusta lukioon samoissa tiloissa, he näkevät heti ensimmäiseltä luokalta yrittäjyyskasvatuksen polun, mikä antaa heille valmiuksia kuvata omia ominaisuuksiaan ja tekemistään sanoin. Lauseita voi käyttää esimerkiksi niin, että opettaja pyytää oppilaita etsimään kolme lausetta, joita he luulevat tarvitsevansa seuraavalla tunnilla, tai oppitunnin jälkeen voidaan pohtia, mitä ominaisuuksia tai tekemistä huomasi itsessään tunnilla. Tällä tavoitellaan sisäisen yrittäjyyden löytämistä ja itsereflektion herättämistä oppilaissa. Opettajat voivat myös esimerkiksi kokouksissa avata toisilleen, miten ovat käyttäneet lappuja tai aikovat käyttää niitä. Seinälle kirjatut lauseet liittyvät myös yrittäjämäisen toimintakulttuurin rakentamiseen.

Yrittäjyyskasvatusta toteutetaan Sulkavalla laajasti, ja kunnan vahvuus onkin **yritteliäisyys**. Sulkavalla tavoitellaan siellä opiskelevan nuoren kasvua luovaksi, yhteistyökykyiseksi ja omiin kykyihinsä luottavaksi tulevaisuuden osaajaksi. Yrittäjyyskasvatukseen liittyy monia tavoitteita, jotka näkyvät myös ehjän polun lauseissa:

- pitkäjänteisyys, määrätietoisuus, tavoitteellisuus, suunnitelmallisuus ja organisointi
- sosiaaliset taidot ja ryhmätyöskentely
- omatoimisuus ja omien vahvuuksien tunnistaminen
- uuden kokeileminen ja luovuus
- työelämään ja yritystoimintaan tutustuminen
- hallinto-organisaatioihin ja niiden johtamiseen tutustuminen
- dokumentointi- ja esitystaidot
- eettisyys ja kulttuurien tunteminen
- tiedonhaku sekä kriittinen ja arvioiva ajattelu.

Yrittäjyyskasvatusta toteutetaan moninaisin sisällöin, joista osa nivoutuu jo valmiiksi oppiaineisiin. Lisäksi tehdään esimerkiksi vierailuja yrityksiin, eduskuntaan ja kuntataloon. Yrittäjät tulevat myös koululle vierailulle, ja oppilaat tekevät ammatinvarjostusta. Sulkavalta vieraillaan myös Yrityskylässä. Yrittäjyyskasvatukseen kuuluvat erilaiset projektit, kuten leirikoulut ja luokkaretket, tapahtumatoiminta sekä kilpailut, joukkuepelit, roolileikit ja ryhmätyöt. Yrittäjyyskasvatukseen kuuluu myös kummitoimintaa, teemavierailuja omista ja vieraista kulttuureista sekä RSMP-motivaatioprofiilien tekemistä.

Sulkavan yrittäjyyskasvatuksen ulospäin näkyvin kokonaisuus on Sulkavan yrittäjyyskasvatuksen erityispiirre eli lukion **yrittäjyyslinja**. Yrittäjyyslinja tarjoaa yhdeksän kurssin verran yrittäjyysopintoja, jotka kehittävät luovuutta ja innovatiivisuutta ja joista opiskelijoille kehittyy valmius perustaa oma yritys. Yrittäjyyslinjan opiskelijat kytkevät teoriatietoa käytäntöön. Linjan toiminnassa on vahvasti mukana tekemällä oppiminen sekä yhteistyö eri tahojen kanssa. Opiskelija valmistelee lukion yrittäjyysopintojen lopuksi My case -portfolion, jossa hän reflektoiden avaa omalla yrittäjyyspolullaan oppimiaan tietoja ja taitoja.

3.9 SAVONLINNAN YRITTÄJYYSKASVATUKSEN EHJÄ POLKU

Savonlinnan asukasluku oli vuoden 2021 lopussa 32 551 (Etelä-Savon maakuntaliitto 2022), ja se on Etelä-Savon toiseksi suurin kaupunki. Alueella on tarjolla koulutusta varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta korkea-asteelle. Perusopetusta tarjotaan 15 koulussa[2]. Lukio-opetusta tarjoavat Savonlinnan lyseon lukio, Savonlinnan Taidelukio ja Savonlinnan aikuislukio. Ammatillista opetusta tarjoavat Ammattiopisto Samiedu ja Tanhuvaaran urheiluopisto. Korkeakouluopetusta tarjoavat Kaakkois-Suomen Ammattikorkeakoulu Xamk sekä Savonlinnan kesäyliopisto. Alueella toimii myös Savonlinnan kansalaisopisto.

Savonlinnassa tehdään monipuolista yrittäjyyskasvatustyötä esiopetuksesta ja varhaiskasvatuksesta korkea-asteelle. Yrittäjyyskasvatukseen oman mausteensa tuo Savonlinnan maine kesäkausipainotteisena matkailukaupunkina, jonka vetonauloja ovat Olavinlinna ja oopperajuhlat. Savonlinnan yrittäjyyskasvatuksen erityispiirre onkin **taiteen ja kulttuurin** merkitys kaupungissa. Savonlinnan yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku on osuvasti saanut inspiraationsa kaupungin tunnetuimmasta maamerkistä eli Olavinlinnasta.

Linnan peruskallioon on kirjattu yrittäjyyskasvatuksen tavoitteita eli sitä, mitä yrittäjyyskasvatuksella halutaan kehittää. Vaikka eri oppiasteilla ja toimijoilla on omat painotuksensa, tavoitellaan Savonlinnassa yrittäjyyskasvatuksella kokonaisuudessaan näiden ominaisuuksien ja taitojen kehittämistä. Yrittäjyyskasvatuksella pyritään kehittämään oppijoissa kasvun asennetta sekä vuorovaikutus- ja yhteistyötaitoja, tukemaan vastuunottoa ja oman toiminnan organisointia sekä kannustamaan jatkuvaan kehittämiseen.

Linnan tornit kuvaavat eri koulutusasteiden toimintaa. Koska yrittäjyyskasvatus on läsnä arjessa monin tavoin, ei kuvaan ole piirretty kaikkea siihen liittyvää toimintaa, vaan esille on nostettu muutamia esimerkkejä. Vaikka kuvaan ei ole niitä piirretty, korostuvat niin varhaiskasvatuksen suunnitelmassa kuin esiopetussuunnitelmassa lapsen osallisuus ja lapsi oman elämänsä toimijana eli asenne, jossa lapsi nähdään aktiivisena toimijana. Varhaiskasvatuksessa muun muassa tutustutaan vanhempien ammatteihin ja siten työelämään ja yrittäjyyteen.

Perusopetuksessa työelämätaidot ja yrittäjyys on yksi laaja-alaisen osaamisen kokonaisuus. Savonlinnassa perusopetuksessa korostuukin yrittäjämäinen toimintatapa eli kokonaisvaltaisuus, omaehtoisuus, aktiivisuus, motivoituneisuus, sitoutuminen ja verkostoituminen. Alakoulussa yrittäjyyskasvatusta toteutetaan korostamalla yrittäjämäistä asennetta, kuten

[2] Anttolan koulu (alakoulu), Juvolan koulu (alakoulu), Kallislahden koulu (alakoulu), Kellarpellon koulu (alakoulu), Kulennoisten koulu (alakoulu), Louhen koulu (alakoulu), Nojanmaan koulu (1.–4. luokat), Nätkin koulu (1.–5. luokat), Pihlajaniemen koulu (1.–6. luokat), Talvisalon koulu, Heikinpohjan toimipiste (alakoulu), Kerimäen koulu (1.–9. luokat), Mertalan koulu (1.–9. luokat), Punkaharjun koulu (1.–9. luokat), Talvisalon koulu (yläkoulu).

aloitteellisuutta, pitkäjänteisyyttä, sisukkuutta ja vastuunkantoa. Oppilaita innostetaan ponnistelemaan yhdessä yhteisen päämäärän saavuttamiseksi. Yläkoulussa taas oppilaita tutustutetaan lähemmin paikallisiin yrityksiin erilaisten vierailujen ja TET-jaksojen muodossa. Oppilaita rohkaistaan asennoitumaan tulevaisuuden muuttuvaa työelämää kohtaan.

Perusasteella työelämäkasvatusta toteutetaan esimerkiksi yritysvierailujen ja yritysyhteistyön keinoin. Yritysyhteistyötä tehdään osana oppilaanohjausta ja työelämäharjoittelujaksoja. Savonlinnan koulutuspolkuihin sisältyy myös muun muassa LUMA-koulutuspolku, jonka yhteydessä suunnitellaan ja toteutetaan yritysvierailuja teknologia-alan yrityksiin. Yrittäjyyskasvatustoimintaan kuuluu myös yrittäjyystempauksia ja projektitöitä.

Toisella asteella yrittäjyyskasvatus näkyy esimerkiksi ammattiopisto Samiedun vahvana yrittäjyyspainotuksena ja monipuolisena yrittäjyyttä tukevana toimintana, kuten Yrittäjyyskahvilana. Nuori Yrittäjyys ry:n Vuosi Yrittäjänä -ohjelma on myös suuressa roolissa yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisessa ammatillisessa koulutuksessa. Korkea-asteella puolestaan yrittäjyyskasvatusta toteutetaan niin innovaatio- ja yrittäjyysopintojen kuin yrittäjyyttä ja startup-yrittäjyyttä tukevien toimintojen avulla. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu (Xamk) esimerkiksi mahdollistaa aloittavien yritysten rahoitusta Startup Fundin kautta ja tukee yrittäjyydestä kiinnostuneita Xentre Cafen ja Startup Hotlinen avulla.

Savonlinnassa yrittäjyyskasvatus ei ole vain oppilaitosten asia, vaan sitä toteutetaan yhteistyössä järjestöjen kanssa. Kaupungissa on vahva 4H-toiminta. 4H järjestää esimerkiksi nuorille työelämäkursseja, ja lisäksi nuoret voivat työllistyä 4H-yrittäjinä. Myös yrityspalvelut tuottavat tärkeitä osia yrittäjyyskasvatuksen ehjään polkuun.

Savonlinnassa eri koulutusasteiden välillä on metaforisesti siltoja, jotka yhdistävät niitä. Esimerkiksi 4H ja yrityspalvelut tarjoavat tärkeitä linkkejä eri toimijoiden välille ja auttavat oppijoita eteenpäin yrittäjyyskasvatuksen polulla. Tämä kuvastaakin Savonlinnan yrittäjyyskasvatuksen vahvuutta eli **yhteistä tekemisen meininkiä**. Kaupungissa halutaan panostaa yrittäjyyskasvatukseen ja sen kehittämiseen. Toimintaa kehitetään yhdessä, mistä esimerkkinä on eri toimijatahojen yhdessä järjestämä Vaihtoehtona yrittäjyys -toritapatuma Savonlinnan kauppatorilla. Tapahtuma ei ole vain nuorille vaan kaikenikäisille yrittäjyydestä kiinnostuneille seutukunnan opiskelijoille, ja syksyllä 2022 mukaan tulee myös oppilaita 6. luokalta.

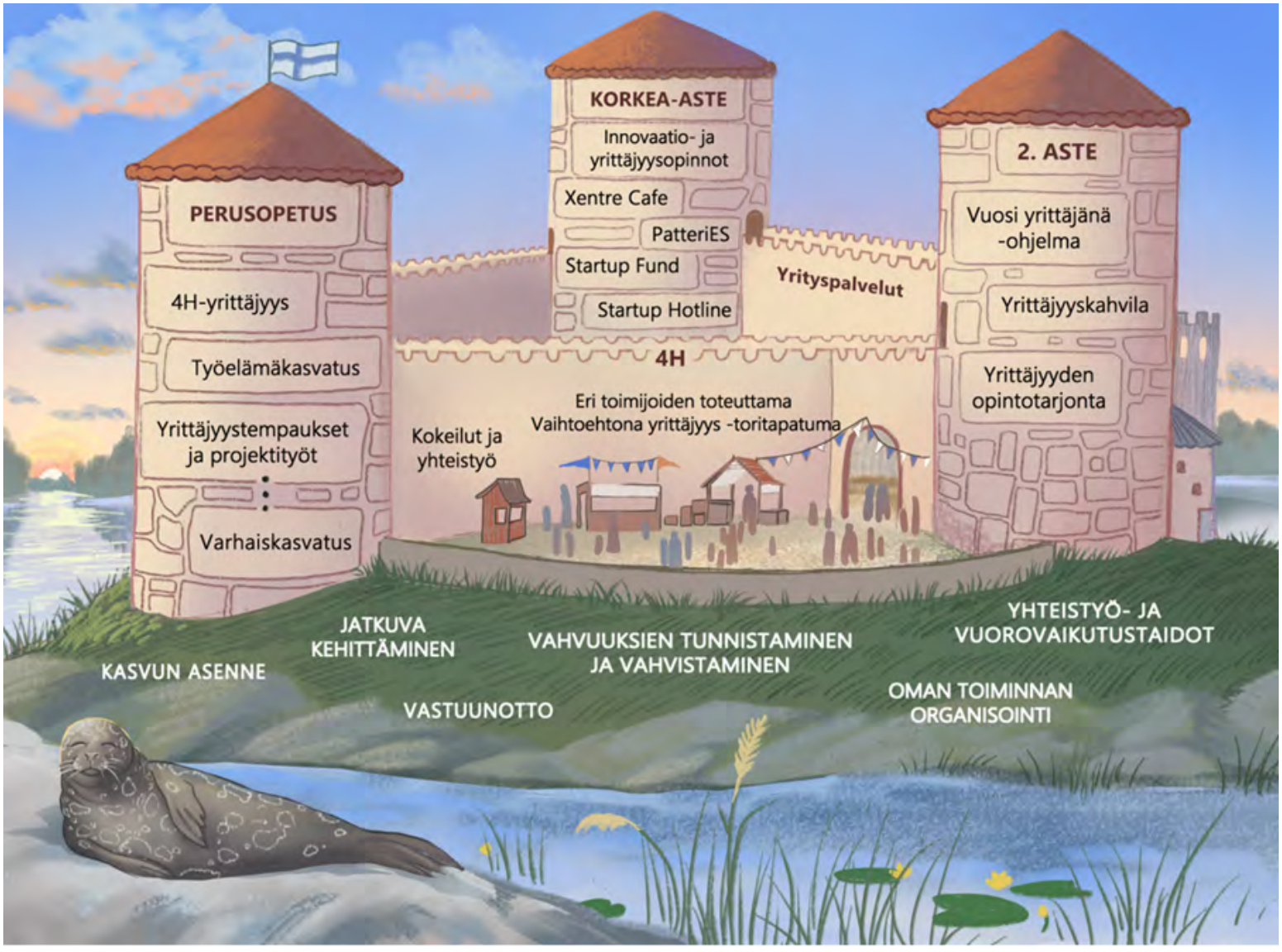

Kuva 14. Savonlinnan yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku. Kuvitus: Mari Lappalainen.

3.10 YRITTÄJYYSKASVATUS MUISSA ETELÄ-SAVON KUNNISSA

3.10.1 HIRVENSALMI

Hirvensalmella oli vuoden 2021 lopussa 2 132 asukasta (Etelä-Savon maakuntaliitto 2022). Kunnassa on koulutusta varhaiskasvatuksesta perusopetuksen 9. luokkaan asti. Perusopetusta tarjotaan Lahnaniemen ja Elomaan kouluilla.

Hirvensalmella yrittäjyyskasvatuksen avulla pyritään herättämään jokaisessa nuoressa myönteistä suhtautumista yrittäjyyteen ja yrittäjiin. Yksi tavoite on herättää nuorissa ajatusta siitä, että he voisivat toimia yrittäjänä, mutta myös kehittää yrittäjämäistä asennetta ja toimintatapaa. Yrittäjyyskasvatusta ei tehdä Hirvensalmella vain sen takia, että suunnitelmat velvoittavat niin, vaan sillä tavoitellaan suurta vaikuttavuutta.

Mahdollisuus tukea **oppilaiden vahvuuksien käyttämistä** ja **oppilaiden omien tarpeiden mukaan räätälöinti** ovat Hirvensalmen vahvuuksia. Hirvensalmen yrittäjyyskasvatusta kuvaa systemaattisen suunnittelun ja selkeästi etenevän polun sijaan yrittäjämäinen toimintatapa, jossa perehdytään oppilaiden tarpeisiin ja rakennetaan yrittäjyyskasvatusta ketterästi niiden pohjalta. Hirvensalmi on pieni kunta, jossa opetusryhmät ovat pieniä ja koulun henkilökunta tuntee oppilaat ja heidän taustansa. Yrittäjyyskasvatus perustuukin siihen, että tunnetaan ja tunnistetaan oppilaiden mielenkiinnon kohteet sekä vahvuudet, reagoidaan niihin ja räätälöidään yrittäjyyskasvatusta niiden mukaan. Yrittäjyyskasvatuksessa mahdollistetaan sitä, että oppilaat pääsisivät monin tavoin hyödyntämään koulussa vahvuuksiaan ja toimimaan mielenkiinnon kohteidensa pohjalta. Pienuus mahdollistaa ketteryyden, joten koululla on helppo lähteä tekemään ja kokeilemaan asioita.

Yhtenä esimerkkinä vahvuuspohjaisesta räätälöinnistä on ollut se, että koneista ja tekemisestä kiinnostuneiden oppilaiden ryhmän tarpeet tunnistettiin ja haluttiin tarjota heille mahdollisuuksia kehittää vahvuuksiaan ja lisätä koulumielekkyyttä. Näistä oppilaista muodostettiin niin sanottu koulun talkkariryhmä. Oppilaat pääsivät hoitamaan muun muassa koulun av-laitteita ja äänentoistoa ja saivat käyttöönsä oman tilan ja työkaluja. Kun oppilaiden vahvuuksia tuettiin ja heille tarjottiin positiivisia oppimiskokemuksia, hyötyä sai koko koulu.

Yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen on räätälöintiin perustuvan toimintatavan vuoksi aina vuosikurssien mukaan mukautuvaa. Vuosiluokilla 1–6 yrittäjyyskasvatus integroituu pitkälti arjen opetukseen. Hirvensalmella nähdäänkin, että yrittäjämäisen asenteen ja toimintatavan tulisi kehittyä nimenomaan osana arjen opetusta. Vuosiluokilla 7–9 painottuvat valinnaisaineopinnot. Yrittäjyyskursseilla opiskelijat pääsevät perustamaan omia yrityksiä. Myös valinnaiskursseilla toteutuu räätälöinnin periaate: käytännönläheiset kurssit on räätälöity kunkin vuoden oppilaiden mielenkiinnon kohteiden, taustojen ja vahvuuksien pohjalta. Yrittäjyyden teemaa pidetään mukana myös muilla kursseilla. Esimerkiksi luontokurssilla tuodaan keskusteluun sitä, miten luonto voi mahdollistaa luontoyrittäjyyden.

3.10.2 MÄNTYHARJU

Mäntyharjulla asui vuoden 2021 lopussa 5 636 asukasta (Etelä-Savon Maakuntaliitto 2022). Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen lisäksi Mäntyharjulla tarjoaa perusopetusta Mäntyharjun yhtenäiskoulu sekä lukio-opetusta Mäntyharjun lukio. Lisäksi alueella toimii Mäntyharjun kansalaisopisto.

Mäntyharjulla yrittäjyyskasvatukseen kuuluu yhteistyö eri toimijoiden kanssa. Yrittäjyyskasvatuksen toivotaan auttavan siinä, että nuoret sijoittuisivat Mäntyharjuun työvoimaksi tai perustaisivat sinne yrityksen – tai palaisivat jossain vaiheessa elämäänsä takaisin kotikuntaansa. Yrittäjyyskasvatuksen katsotaan kasvattavan myös työyhteisötaitoja.

Yrittäjyyskasvatus nähdään yrittäjäksi kasvattamista laajempana asiana, kuten elämäntavan hallintana, asenteena ja tapana ajatella. Yrittäjyyskasvatuksen ajatellaan liittyvän myös sen oppimiseen, miten yhteiskunta toimii. Tärkeää on muun muassa ymmärtää, miten yritykset ja julkiset palvelut toimivat, millaista yrittäjyys on sekä millaisia oikeuksia ja velvollisuuksia yksilöillä on yhteiskunnassa.

Yrittäjyyskasvatusta toteutetaan eri koulutusasteilla esimerkiksi osallistumalla Yrityskylään. Kunnan kanssa tehdään yhteistyötä niin, että kunnanjohtaja käy itse lukiossa puhumassa kunnan kehittämisestä, työllistymisestä ja yrittäjyydestä. Järjestöt auttavat myös yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisessa. 4H on tärkeä linkki nuoriin. Harjoitusyritystoiminnan tukemisen lisäksi he järjestävät yrittäjyysinfoja, tarjoavat työelämäkasvatusta ja ovat tärkeässä roolissa nuorten työllistymisen auttamisessa. Yhteistyötä tehdään jonkin verran yritysten kanssa. Esimerkiksi kunnan suurin työnantaja Veisto Oy tekee vierailuja kouluille, ottaa vierailijoita vastaan ja tarjoaa kesätyöpaikkoja. Lukiossa on tarjolla yrittäjyyskurssi niille oppilaille, joilla on omaa yritystoimintaa, joten he saavat kurssisuorituksen omista yrittäjyyskokemuksistaan. Uusia kaikille sopivia yrittäjyyskursseja on suunnitteilla lukioon.

Mäntyharjun yrittäjyyskasvatuksen erityispiirre on **kunnan vahva usko yrittäjyyskasvatukseen**. Kunta haluaa panostaa yrittäjyyskasvatuksen kehittämiseen ja luo omalta osaltaan mahdollisuuksia nuorille. Tulevaisuuden tavoitteena on muodostaa monialainen yrittäjyyskokonaisuus, johon osallistuisi koko perusopetus. Kunnan vahvuus on **monipuolinen elinkeinorakenne**, joka luo nuorille mahdollisuuksia. Mäntyharjussa on edustettuna useita teollisuuden aloja, luovat alat ja kulttuuri sekä matkailu ja vapaa-ajan asuminen, jotka osaltaan vaikuttavat positiivisesti myös kaupan alaan. Nuorille onkin monia alavaihtoehtoja, joihin he pääsevät kotikunnassa tutustumaan ja työllistymään.

3.10.3 PERTUNMAA

Pertunmaalla asui vuoden 2021 lopussa 1 646 asukasta (Etelä-Savon maakuntaliitto 2022), ja se on yksi alueen pienimmistä kunnista. Pertunmaalla toimii yhtenäiskoulun (luokat 0–9) ja varhaiskasvatuksen lisäksi myös Itä-Hämeen kansalaisopisto.

Pertunmaalla yrittäjyyskasvatuksella tavoitellaan oppilaiden tulevaisuuden valintoihin liittyvän tietoisuuden lisäämistä. Pertunmaalla tiedostetaan, että tulevaisuudessa monet nuoret toimivat uransa aikana useissa eri ammateissa ja yrittäjyys voi olla yksi näistä. Yrittäjyyskasvatuksella voidaan lisätä tietoisuutta siitä, että yrittäjyys on yksi mahdollisuus ja että omasta ideasta voi rakentaa itselleen uran.

Pertunmaan yhtenäiskoululla yrittäjyyskasvatus tarkoittaa sekä arkista tekemistä että erillistä toimintaa. Omaa yrittäjyyttä voi olla oppilaille se, miten hyvin he tekevät töitä koulussa ja panostavat arkipäiväiseen työskentelyynsä. Arjen yrittäjyyskasvatus voi olla myös vanhempien ammatteihin tutustumista, myyjäisiä ja luokkaretkirahojen keräämistä. Erillisiä yrittäjyyskasvatustoimenpiteitä ovat esimerkiksi 6. ja 9. luokkien vuosittaiset vierailut Talous ja Nuoret TAT:n Yrityskylässä tai koulun vuosittaiseen toimintasuunnitelmaan kirjatut yrittäjyyteen liittyvät teemapäivät, kuten Yrittäjän päivä 5.9.

Pertunmaan yrittäjyyskasvatuksen vahvuuksia ovat **vahva yhteistyö yrittäjien ja järjestöjen kanssa** sekä **joustavuus**. Nämä näkyvät vahvasti siinä, miten yrittäjyyskasvatusta toteutetaan. Kunnan pienuuden vuoksi tuntevat toisensa ja monet ihmiset toimivat useissa eri rooleissa, mikä mahdollistaa joustavuutta ja edistää tiedon kulkemista. Pertunmaata voisikin kuvailla pieneksi ja joustavaksi yksiköksi, jossa painopisteitä saadaan nopeasti käyttöön ja myös muutettua niitä nopeasti.

Paikallisen yrittäjäjärjestön yrittäjät käyvät vierailemassa koululla ja oppilaat vierailemassa yrityksissä. Yrittäjät esimerkiksi kertovat nuorille, millaista yrittäjänä oleminen on, innostavat heitä yrittäjyyteen ja tuovat esille, miten se on väylä työllistyä tulevaisuudessa. Yrittäjät ovat myös palkinneet oppilaita stipendeillä.

Yrittäjyys- ja työelämäkasvatuksessa hyödynnetään myös 4H:n apua. 9. luokan oppilaat suorittavat 4H:n tarjoaman *Ajokortti työelämään* -koulutuksen. 4H:n kautta nuoret voivat myös hakea kesätöitä, ja kunnan ja 4H:n välillä on yhteistyösopimus.

3.10.4 RANTASALMI

Rantasalmella asui vuoden 2021 lopussa 3 329 henkilöä (Etelä-Savon maakuntaliitto 2022). Perusopetusta tarjotaan Rantasalmen kirkonkylän yhtenäiskoululla (luokat 1–9). Lukio-opetusta tarjoaa Rantasalmen lukio, jolla on yleislinjan lisäksi musiikkiteatteri-, studiotekniikka- ja matkailulinjat. Alueella toimii myös Järvi-Saimaan kansalaisopisto.

Rantasalmen lukiossa yrittäjyyskasvatuksella tavoitellaan omatoimisuuden, sitoutumisen ja itsenäisen työnteon kehittymistä opiskelijoissa. Rantasalmen lukiolla yrittäjyyskasvatusta toteutetaan pitkälti integroituneena muuhun opetukseen. Yrittäjyyskasvatus nivoutuu erityisesti yhteen lukion erityislinjojen (musiikkiteatteri-, studiotekniikka- ja matkailulinjat) opetuksen kanssa. Näillä erityislinjoilla opinnot antavat valmiuksia niin yrittäjämäiseen toimintaan kuin yrittäjänä toimimiseen. Opiskelijoille kertyy opinnoista ymmärrystä siitä, että he voivat myydä omaa osaamistaan. Heille karttuu myös monipuolista osaamista, jota he voivat hyödyntää omassa yritystoiminnassa. Esimerkiksi musiikkiteatterilinjalla muodostuu harrastustaustan pohjalta bändejä, jotka saavat opinnoistaan valmiuksia myydä omia palvelujaan – jopa jo opiskeluaikana.

Rantasalmen yrittäjyyskasvatuksen erityispiirre on **kulttuurin vahva rooli**. Rantasalmen lukion erityislinjat tuovat hyvin esille, että kulttuuritoiminta luo yrittämisen mahdollisuuksia ja on niin alueellisesti kuin kansallisesti tärkeä luovan toiminnan alusta. Toinen kunnan erityispiirre on **matkailun vahvuus**. Matkailulinjan kehittäminen on asetettu uuden kuntastrategian tavoitteeksi painottaen erityisesti yrittäjyysnäkökulmaa.

4 MILLAISTA ON ETELÄ-SAVON NÄKÖINEN YRITTÄJYYSKASVATUS?

Esitämme Etelä-Savon näköisen yrittäjyyskasvatuksen kokonaisuuden puuna. Puun juurelle on kirjattu perusperiaatteita, jotka luovat perustan alueen yrittäjyyskasvatukselle. Etelä-Savossa yrittäjyyskasvatus rakentuu yrittäjyyden laajan ymmärryksen ympärille. Yrittäjyyden merkityksiä on avattu tarkemmin luvussa 2.2.2. Yrittäjyyskasvatuksen nähdään olevan osa arkista tekemistä ja oppimista, ja se on nivoutunut alueen olemassa olevaan toimintaan monin tavoin. Arjen toiminnan lisäksi yrittäjyyskasvatukseen kuuluu myös arkea rikastavia toimenpiteitä. Yrittäjyyskasvatuksen yhtenä lähtökohtana on oppijoiden vahvuuksien ja mielenkiinnon kohteiden tunnistaminen ja hyödyntäminen.

Puun runkoon on kirjattu perusperiaatteita, jotka yhdistävät kaikkien Etelä-Savon kuntien yrittäjyyskasvatusta. Yrittäjyyskasvatukseen kuuluu Etelä-Savossa oppijoiden aktiivisen toimijuuden tukeminen, jota tehdään monin tavoin toiminallisuudella ja osallistamisella. Työelämäyhteistyö luo vankkaa runkoa yrittäjyyskasvatukselle, ja yhteistyöstä eri oppiaineiden välillä saadaan siihen lisää voimaa. Nämä tekijät tulevat esille kaikkien alueen kuntien yrittäjyyskasvatuksessa.

Etelä-Savon yrittäjyyskasvatuksen puun oksilla roikkuvat kunkin kunnan vahvuudet ja erityispiirteet. Jokaisessa kunnassa tehdään yrittäjyyskasvatusta omannäköisesti ja monesti hieman toisistaan poikkeavista näkökulmista. Eri kunnissa tehty työ yhdistyy puussa laajemmaksi kokonaisuudeksi, joka muodostaa Etelä-Savon näköisen yrittäjyyskasvatuksen.

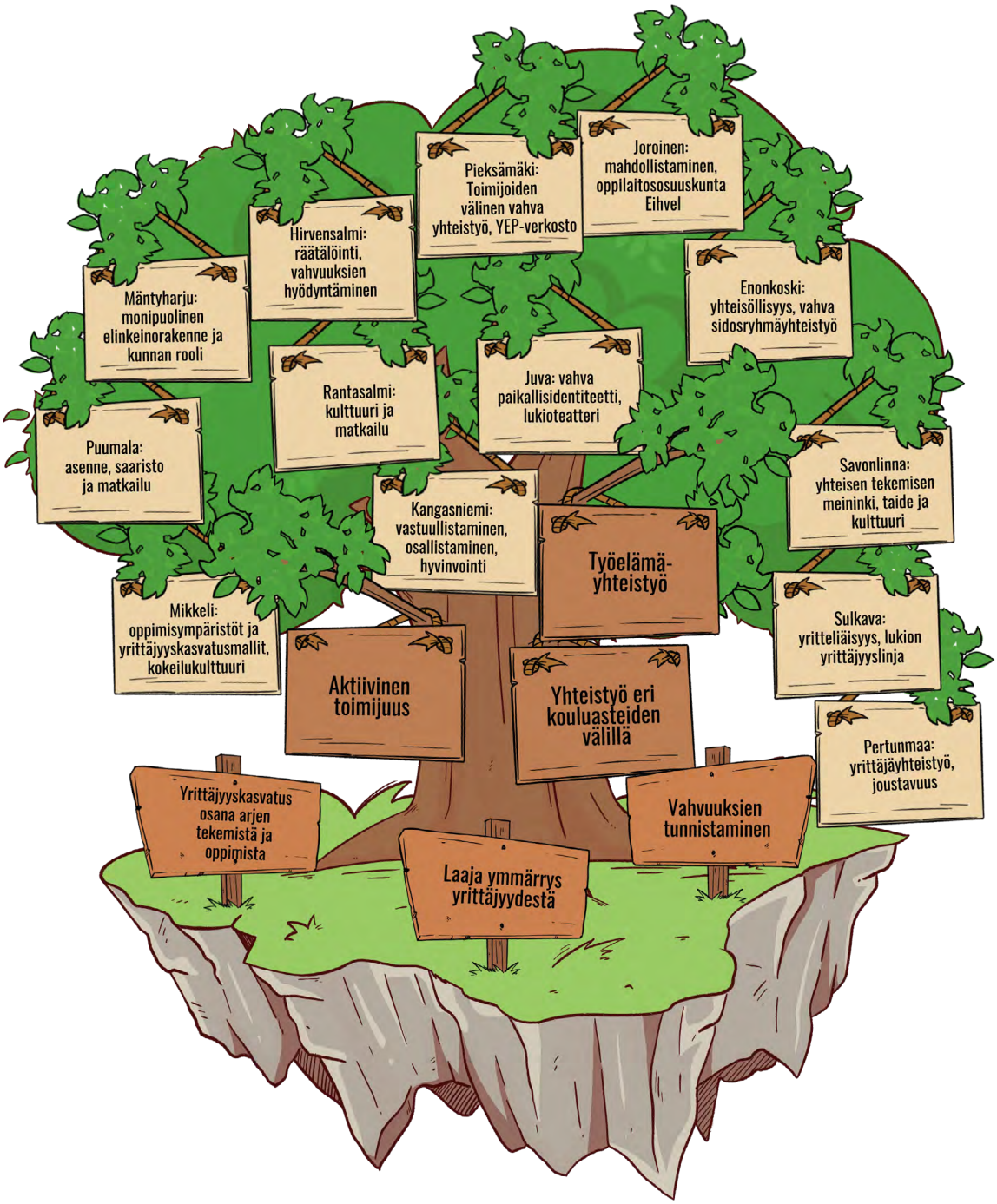

Kuva 15. Etelä-Savon yrittäjyyskasvatuksen ehjä polku. Kuvitus: Jyri Ylämäki.

Etelä-Savon näköinen yrittäjyyskasvatus on:

1) **Joustavaa ja räätälöityä**
   Suurin osa Etelä-Savon kunnista on pieniä. Kunnat ovat osanneet kääntää tämän edukseen yrittäjyyskasvatuksessa: pienet toimijat voivat tarjota joustavaa yrittäjyyskasvatusta, joka on räätälöitävissä oppijoiden ja alueen mukaisesti. Pienissä kouluissa tunnistetaan oppilaiden vahvuudet ja mielenkiinnon kohteet helpommin. Niiden pohjalta voidaan mahdollistaa oppilaiden vahvuuksien kehittyminen koulussa.

2) **Arjen tekemistä ja arjesta erottuvaa ilottelua**
   Etelä-Savossa on kokoonsa nähden paljon yrittäjyyskasvatustoimintaa, ja moninainen konkreettinen toiminta on alueen yrittäjyyskasvatuksen valttikortti. Etelä-Savossa yrittäjyyskasvatus tunnistetaan osaksi arjen koulutyötä, ja se on nivoutunut arjen toimintaan monin tavoin. Yrittäjyyskasvatus on Etelä-Savossa toiminnallisuutta, tekemällä oppimista sekä opiskelijoiden ja oppilaiden osallistumista. Se näkyy eri oppiaineissa, kuten yhteiskuntaopissa ja oppilaanohjauksessa. Yrittäjyyskasvatus on myös arjessa oppilaiden aktiivisuutta tapahtumien järjestämisen, oppilaskuntien, kahvioiden, talkoiden, varainkeruun ynnä muiden toimintojen muodossa. Yrittäjyyskasvatus on ylipäänsä arjessa läsnä siinä, miten opetusta järjestetään ja millaisia pedagogisia ratkaisuja hyödynnetään. Toiminnallisuus ja osallistaminen kuuluvat yrittäjyyskasvatuksen arkeen yhtä lailla kuin aktiivisuus ja tekemällä oppiminen.

   Yrittäjyyskasvatusta toteutetaan Etelä-Savossa myös arjesta irrottavan toiminnan avulla. Monesta kunnasta käydään vierailemassa Talous ja nuoret TAT:n Yrityskylässä, ja Mikkelissä on kuudesluokkalaisille oma MiniMikkeli. Yrittäjyyskasvatus on myös osa muita teemapäiviä tai jopa oma teemapäivänsä monessa kunnassa.

3) **Yhteistyötä monien tahojen välillä**
   Kaikissa Etelä-Savon kunnissa yrittäjyyskasvatusta toteutetaan yhteistyön voimin: koulut tekevät yhteistyötä niin yritysten, järjestöjen, oman kunnan kuin toisten oppilaitosten kanssa. Joka ikinen kunta tekee vähintään jonkinasteista yhteistyötä alueen työelämätoimijoiden kanssa. Yleisesti oppilaitosten tekemää työelämäyhteistyötä pidetäänkin merkityksellisenä alueen yhteisöä ja elinvoimaa vahvistavana tekijänä (Lehtonen 2022). Pienissä kunnissa pienuus tuo tähänkin etua: kun ihmiset tuntevat toisensa ja toimivat fyysisesti lähellä toisiaan, on yhteistyö joustavaa. Niissä kunnissa, joissa on opetusta usealla oppiasteella, tehdään myös yhteistyötä eri oppiasteiden välillä. Järjestöt tarjoavat yrittäjyyskasvatukseen Etelä-Savossa monenlaista apua ja mahdollistavat sen, että yrittäjyyskasvatusta toteutetaan myös koulun ulkopuolella. Esimerkiksi 4H on monessa kunnassa vahva toimija, joka tarjoaa työelämään ja yrittäjyyteen liittyvää koulutusta ja toimintaa. Nuori yrittäjyys ry:n ohjelmat puolestaan auttavat yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisessa monessa kunnassa. Yhteistyötä tehdään myös eri asiantuntijatuntijatahojen kanssa. Esimerkiksi YES Etelä-Savo auttaa

opettajia, oppilaitoksia ja kuntia kehittämään yrittäjyyskasvatusta. Yrittäjäjärjestöt ovat monessa kunnassa merkittävä yhteistyökumppani. Maakunnan sisällä yrittäjyyskasvatuksen asiantuntijat tuntevat hyvin toisensa ja tekevät paljon yhteistyötä.

4) **Moninaisia oppimisympäristöjä**

Etelä-Savossa hyödynnetään runsaasti erilaisia paikallisesti kehitettyjä oppimisympäristöjä ja olemassa olevia kansallisia ratkaisuja. Esimerkiksi MiniMikkeli on paikallisesti kehitetty yrittäjyyskasvatusoppimisympäristö. Yrittäjyyskasvatuksessa hyödynnetään myös luovasti paikallisia oppimisympäristöjä, kuten Juvalla lukioteatteria tai Sulkavalla yrittäjyyslinjaa. Toisen asteen ammatilliset oppilaitokset kehittävät jatkuvasti omia innovatiivisia yrittäjyyskasvatusympäristöjään, joista esimerkkejä ovat STEP-koulutuksen pakohuone ja simulaatiotilat. Myös osuuskuntayrittäjyyttä hyödynnetään alueella, kuten STEP-koulutuksen kanssa läheisesti yhteistyötä tekevää Aarrekampusta ja Joroisten lukion oppilaitososuuskunta Eihveliä. Lisäksi tiimipedagogiikka on tärkeä osa yrittäjyyskasvatuksen toteuttamista ammatillisella toisella asteella.

Etelä-Savossa osataan hyödyntää omien oppimisympäristöjen lisäksi laajasti kansallista toimintaa. Monesta kunnasta tehdään vuosittain Yrityskylä-vierailuja. Nuori yrittäjyys ry:n Vuosi yrittäjänä -ohjelma on myös tärkeä oppimisympäristö, joka on käytössä usealla eri oppiasteella ja monessa oppilaitoksessa. Yrittäjyyttä harjoitellaan monessa kunnassa lisäksi 4H-yritysten, kesäyritysten ja osuuskuntien kautta.

5 OPPEJA JA OIVALLUKSIA YRITTÄJYYSKASVATUKSEN KEHITTÄMISEEN

Polkutyöskentely on hyödyllinen ja paljon käytetty käytäntö yrittäjyyskasvatuksen kehittämiseen, mutta siihenkin liittyy omat heikkoutensa ja vahvuutensa. Auttaaksemme muita yrittäjyyskasvatuksen kehittäjiä tuomme tässä luvussa esille, mitä vahvuusperustaisella polkutyöskentelyllä on tarjota yrittäjyyskasvatuksen kehittämiselle ja mitä työskentelyn fasilitointi vaatii. Lisäksi pohdimme, miksi yrittäjyyskasvatuksen kehittämisessä kannattaa lähteä liikkeelle arjen toiminnan tunnistamisesta. Lopuksi esitämme näkemyksiämme siitä, miten yrittäjyyskasvatusta tulisi kehittää Etelä-Savossa.

5.1 YRITTÄJYYSKASVATUKSEN KEHITTÄMINEN POLKUTYÖSKENTELYN AVULLA

5.1.1 EHJÄN POLUN METAFORAN HEIKKOUDET JA HYÖDYT

Yrittäjyyskasvatuksen ehjän polun metaforaa on hyödynnetty kehittämisen välineenä yrittäjyyskasvatuksen alueellisissa ja maakunnallisissa yrittäjyyskasvatusstrategioissa ja -suunnitelmissa (Parkkari 2020). Ehjän polun metaforan heikkous on siinä, että se luo mielikuvaa jokseenkin suoraviivaisesti etenevästä polusta, jolla on yksi selkeä päämäärä. Todellisuudessa yrittäjyyskasvatuksen maailma on pikemminkin kokoelma toisiaan risteäviä, jopa katkeavia polkuja, jotka vievät kohti monia päämääriä. Tämän vuoksi olemme hyödyntäneet polun metaforaa hyvin löyhästi emmekä ole kehottaneet kuntia rakentamaan suoraviivaisesti eteneviä polkuja.

Metaforan sisältämät haasteet pienevät, kun muistetaan, että ehjä polku on niin sanottu jatkumomalli. Jatkumomallien mukaan yrittäjyyskasvatuksessa yrittäjyyden merkitykset ja tavat toteuttaa sitä muuttuvat koulutusasteelta toiselle (Lackéus 2015). Erilaiset ymmärrykset siitä, mitä yrittäjyyskasvatuksella tavoitellaan ja miten yrittäjyys ymmärretään, ovatkin tulleet esille polkuja työstettäessä. Esimerkiksi perusopetuksen opettajat ovat saattaneet korostaa yrittäjämäisyyttä, kun taas ammatillisen toisen asteen opettajat ovat korostaneet enemmän liiketoimintayrittäjyyteen liittyviä valmiuksia. Jatkumomalliajattelu muistuttaa, että yrittäjyyskasvatuksessa ei tarvitse löytää eri koulutusasteille yhteisiä merkityksiä ja tavoitteita. Pikemminkin tärkeämpää on ymmärtää, miten tavoitteet ja merkitykset luontevasti muuttuvat kontekstista toiseen sekä ymmärtää, millaiset tavat tukea yrittäjämäisyyttä tai yrittäjyyttä toimivat missäkin kontekstissa. (Lackéus 2015.)

Yksi yrittäjyyskasvatuksen ehjien polkujen rakentelun vaara on yrittäjyyskasvatuksen yksipuolistuminen: Parkkari (2020) tunnisti, että samankaltaiset tavoitteet ja toimenpiteet toistuvat ehjiä polkuja kuvaavissa dokumenteissa. Yrittäjyyskasvatuksen kentällä on tunnistettu homogenisoitumista ja samankaltaisten toimenpiteiden, kuten business model canvasin täyttämisen, pitchaamisen, liikeideakilpailujen ja harjoitusyritysten toistumista globaalisti (Hytti 2018). Vaarana on se, että yrittäjyyskasvatus kapeutuu ja toiminta keskittyy liialti ulkoiseen yrittäjyyteen, vaikka tavoitteissa pyrittäisiin edistämään laajalti yrittäjyyden eri ymmärrysten mukaista toimintaa.

Se, ettemme ole antaneet polkutyöskentelyyn osallistuville valmista pohjaa täytettäväksi, on osaltaan auttanut välttämään yrittäjyyskasvatuksen yksipuolistumista. Kun kukin kunta määrittelee yrittäjyyskasvatustaan omista lähtökohdistaan, voidaan edistää monipuolisen yrittäjyyskasvatuksen toteuttamista. Tähän kuuluu myös se, että hyväksytään yrittäjyyden monimerkityksellisyys. Moninaisten ymmärrysten, tavoitteiden ja toiminnan hyväksyminen saattaa myös auttaa pitämään huolen siitä, ettei yrittäjyyskasvatuksessa tulla tahattomasti edistäneeksi kapeita uusliberalistisia ihanteita siitä, kuka on yrittäjä tai yrittäjämäinen toimija. Kriittinen yrittäjyyskasvatus nostaa esiin vaaran, että yrittäjyyskasvatuksen ideaaliksi muodostuu usein valkoihoinen, itsenäinen, maskuliininen ja keskiluokkainen subjekti. (Komulainen ym. 2010.)

Koska ehjien polkujen rakentaminen auttaa sovittamaan erilaisia näkemyksiä yrittäjyyskasvatuksesta yhteen kokonaisuuteen, tukee se kuntatason kehittämistä. Polkumetafora kannustaa tarkastelemaan yrittäjyyskasvatusta kunnassa kokonaisuutena. Koska luotuihin malleihin mahtuu erilaisia ymmärryksiä ja keinoja toteuttaa yrittäjyyskasvatusta, saadaan parhaimmillaan luotua monipuolista kunkin kunnan näköistä yrittäjyyskasvatusta.

5.1.2 POLKUTYÖSKENTELYN FASILITOINTI

Toteutimme polkutyöskentelyssä kehkeytyvän prosessin, joka muotoutui kunkin kunnan kanssa omannäköisekseen. Pyrimme siihen, ettemme puutu liikaa työskentelyn sisältöön vaan olemme prosessin fasilitoijina mahdollistamassa työskentelyä ja autamme osallistujia tunnistamaan omia vahvuuksiaan ja työstämään omannäköistään yrittäjyyskasvatusta. Tällaisen prosessin vetäminen vaatii prosessin fasilitoijilta yrittäjämäisyyttä, sillä prosessin lopputulos on osin tuntematon eikä matkakaan perille ole selvillä. Epävarmuuden sietämisen lisäksi tällaisen prosessin läpivienti vaatii vetäjiltä sitä, etteivät he liikaa puutu työskentelyn sisältöön. Toisaalta ehjien polkujen työstäminen on myös keino levittää yrittäjyyskasvatusta koskevaa tietämystä kuntiin. Prosessin vetäjät joutuvat tasapainoilemaan fasilitoijan ja asiantuntijan roolien välillä, jotta saadaan tuettua osallistujien itseohjautuvuutta ja laajennettua ymmärrystä siitä, mitä kaikkea yrittäjyys voi tarkoittaa ja mitä kaikkea yrittäjyyskasvatus voi olla.

Vaikka olemme antaneet työskentelyssä osallistujille paljon tilaa, olemme myös huomanneet, että asiantuntija-apua tarvitaan, jotta työskentely etenee. On haastavaa löytää aikaa

kehittämistyölle, ja siihen osallistuminen vaatii oppilaitosten toimijoilta resursseja. Myös prosessin vetäjille tarvitaan resursseja ja vaaditaan vahvaa läsnäoloa. Prosessin vetäjät ovat tärkeässä roolissa koollekutsujina erityisesti silloin, kun työpajoihin tavoitellaan usean eri oppilaitoksen toimijoita.

Koemme, että pyrkimys saada osallistujia nostamaan esille heidän kuntansa vahvuuksia ja erityispiirteitä voi parhaimmillaan luoda me-henkeä ja vahvistaa yhteenkuuluvuutta. Nojaaminen itseohjautuvuusteoriaan on värittänyt ainakin meidän prosessien vetäjien näkökulmasta työpajoissa käymiämme keskusteluita positiivisesti. Virtuaalisissa työpajoissa on ollut lämminhenkinen tunnelma. Osallistujat ovat nostaneet esille avoimesti niin kohtaamiaan haasteita kuin onnistumisia, ja innostunutta keskustelua on syntynyt runsaasti.

5.1.3 ARJEN TOIMINNAN TUNNISTAMISEN ARVO

Polkutyöskentelyssä olemme lähteneet liikkeelle siitä, mitä kunnissa jo on ja miten oppilaitoksissa jo toteutetaan yrittäjyyskasvatusta. Tätä voidaan pitää jopa radikaalina lähestymistapana, sillä yrittäjyyskasvatuksen kehittämisessä rakennetaan usein strategioita ja toimintasuunnitelmia, joissa mietitään, mitä pitäisi olla. OKM:n (2017) viimeisimmät koulutuksen yrittäjyyslinjaukset suuntaavat, kehittävät ja ohjaavat mutta eivät määritä tai määrää eri koulutusasteiden yrittäjyyden edistämisen ja yrittäjyyskasvatuksen toimenpiteitä. Siksi jo olemassa olevan yrittäjyyskasvatustoiminnan arviointi on oleellista.

Olemme halunneet lähteä liikkeelle alhaalta ylöspäin ja näin luoda tunnetta merkityksellisyydestä. Arjen toiminnan tunnistaminen on myös sen arvostamista: arvostetaan sitä, mitä jo tehdään ja mikä jo toimii, ja sen pohjalta lähdetään lisäämään hyviä asioita ja tarvittaessa muuttamaan toimintaa. Tämä voi vähentää myös kokemusta siitä, että yrittäjyyskasvatus ajoittain tuntuu opettajista ylimääräiseltä taakalta.

Psykologisten perustarpeiden – vapaaehtoisuuden, kyvykkyyden ja yhteenkuuluvuuden – huomioiminen työskentelyssä on auttanut siinä, että prosessiin osallistuvat ovat itse löytäneet omat vahvuutensa ja mahdolliset asiat, joita haluavat kehittää. On lähdetty kehittämään vahvuuksia, ei puutteita. Monet ovat ryhtyneet miettimään, miten oman oppilaitoksen hyviä juttuja saataisiin entistä paremmaksi.

Lähtökohtamme työskentelylle oli arjen tekeminen: olemassa olevien tavoitteiden, toiminnan ja käytänteiden tunnistaminen. Tästä oli hyötynä se, että saimme kerättyä enemmän tietoa Etelä-Savossa tehtävästä yrittäjyyskasvatustyöstä kuin koskaan ennen. Yrittäjyyskasvatuksen ehjien polkujen kirjaamisen yksi tärkeä tulos on ollut se, että se on tehnyt rehtoreille ja opettajille näkyväksi, miten paljon he jo tekevätkään. Esimerkiksi Enonkosken koulun rehtori Tommi Tikka kommentoi prosessia näin: *”Porukalla ylös laittaessa yllättyy, että hitsit meillä tehdäänkin paljon kaikkea!”*

Arvokkainta on se työ, joka kouluilla on tehty. Opettajat ja muu henkilökunta ovat pohtineet ja tunnistaneet, mitä yrittäjyyskasvatus heille merkitsee ja mitä kaikkea he tekevät. Vetämämme työpajat ovat olleet vain jäävuoren huippu. Kunnissa opettajat ja muut toimijat ovat käyneet lukemattomia keskusteluita niin kokouksissa kuin kahvihuoneissa ja käytävillä. Opettajat ovat hyödyntäneet työpajoja myös mahdollisuutena yhteiselle reflektiolle ja keskustelulle.

Yksi rajoite työskentelyssämme on ollut: kuntien kanssa on tunnistettu pitkälti formaaliin koulutukseen liittyvää koulussa tapahtuvaa yrittäjyyskasvatustyötä. Osassa kuntia informaalia yrittäjyyskasvatustyötä nostettiin esille erityisesti 4H:n toiminnan kautta, ja yrityksissä oppiminen nousi jonkin verran esille. Koska jo formaaliin koulutukseen liittyvän arkisen toiminnan tunnistaminen ja sanoittaminen on haastavaa, emme ole työskentelyllämme päässeet käsiksi syvemmin kunnissa tapahtuvaan yrittäjyyskasvatukseen liittyvään informaaliin ja non-formaaliin oppimiseen. Todellisuudessa oppijat oppivat yrittäjyysvalmiuksia ja -kompetensseja monenlaisesta toiminnasta, mutta tätä toimintaa ei ole pystytty tunnistamaan polkutyöskentelyllä.

5.2 KOHTI YHTEISTÄ YRITTÄJYYSKASVATUSTA ETELÄ-SAVOSSA

Tässä julkaisussa olemme nostaneet esille Etelä-Savossa tehtävää yrittäjyyskasvatustyötä. Yrittäjyyskasvatustyöllä on merkitystä Etelä-Savon elinvoimaisuuden kehittämisessä, joten on tärkeää, että hyvän työn tekemistä jatketaan ja kehitetään edelleen. Kehittämisessä on kuitenkin tärkeää panostaa siihen, että perustyö tehdään laadukkaasti. Kun kunnassa on tunnistettu omat yrittäjyyskasvatuksen erityispiirteet ja vahvuudet, on perustoimintaa helppo lähteä vahvistamaan rohkeasti omannäköiseksi.

Kehittämiseen tarvitaan resursseja ja alueellisesti entistä laajempaa yhteistyötä. Etelä-Savossa tehdään jo nyt yrittäjyyskasvatuksessa monenlaista yhteistyötä, kuten kuntien kuvauksissa luvussa 3 nousi esille. Tulevaisuudessa on tärkeää panostaa siihen, että tehtäisiin enemmän yhteistyötä niin kuntien kuin oppiasteiden välillä. Samankaltaisia asioita tehdään monessa paikassa, joten yhteistyö voi tuoda lisää resursseja ja auttaa kehittämään monipuolista yrittäjyyskasvatusta. Yhteistyö voi toteutua niin yksilöiden välisenä sparrailuna ja yhdessä tekemisenä kuin formaalina organisaatioiden yhteistyönä. Digitaaliset ratkaisut mahdollistavat sen, että eri kuntien välillä yhteistyö on helpompaa ja resurssitehokkaampaa.

Yksi keino toteuttaa kuntien ja oppilaitosten välistä yhteistyötä on rakentaa yhteisiä temaattisia koulutuspolkuja. Euroopan sosiaalirahaston rahoittamassa *Koulutusportti – Etelä-Savon pito- ja vetovoiman vahvistaminen koulutusmaakuntana* (2020–2022) -hankkeessa on tunnistettu yrittäjyyspolkuja Etelä-Savon oppilaitosten tarjonnan pohjalta. Nämä temaattiset koulutuspolut etenevät oppilaitoksesta toiseen. Oppilaitosten välillä tehdään yhteistyötä,

ja opiskelijan kannalta muodostuu jatkumo oppiasteelta ja oppilaitoksesta toiseen. Näitä temaattisia yrittäjyyskasvatuksen koulutuspolkuja ovat seuraavat: 1) Etelä-Savon toisen asteen ammatillisten oppilaitosten yhteinen koulutuspolku, 2) Kestävä talous ja 3) Opiskelijayrittäjyys. Näitä hahmotettuja koulutuspolkuja jatkokehitetään ja hyödynnetään nostoina Koulutusportti-hankkeen kehittelemässä Savostamo-palvelussa (Savostamo 2022).

Tulevaisuudessa Etelä-Savossa yrittäjyyskasvatuksessa voidaan tehdä entistä enemmän yhteistyötä myös moninaisten järjestöjen ja muiden kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Jo nyt esimerkiksi YES Etelä-Savo toimii tärkeänä linkkinä eri toimijoiden, kuntien ja oppiasteiden välillä. Yhteistyö on vahvaa monien toimijoiden kanssa, ja siihen voidaan löytää vielä uusia mahdollisuuksia niin MTK:n, Kauppakamarien kuin yrittäjäjärjestöjen ja monien muiden toimijoiden kanssa.

Etelä-Savon yrittäjyyskasvatuksen kehittämisessä on jatkossakin tärkeää tehdä yritysyhteistyötä. Yhteistyöhön on monia muotoja ja mahdollisuuksia, ja tulevaisuudessa onkin tärkeää pyrkiä monipuolistamaan suunnitelmallista yhteistyötä. Monet yritykset tekevät mielellään yhteistyötä oppilaitosten kanssa. Oppilaitosyhteistyössä on myös mietittävä yhteistyösuhteiden vastavuoroisuutta ja sitä, mitä yritykset saavat yhteistyöstä itselleen. Yhteistyötä hyödyntämällä on mahdollista luoda positiivista työnantajakuvaa, kehittää rekrytointia tai löytää yrityksiin tulevaisuuden osaajia (Etelä-Savon oppilaitos-yritysyhteistyön opas 2022).

Tulevaisuudessa Etelä-Savossa on tärkeää huomioida yrittäjyyskasvatuksen kytkennät vastuullisuuden ja kestävyyden kysymyksiin. Nykyään lapset ja nuoret elävät monien paikallisten ja globaalien kysymysten keskellä. Millainen on yritysten rooli globaalien haasteiden ratkomisessa? Entä ilmastonmuutoksen vaikutus yksilöiden ja yhteisöjen elämään? Miten työelämässä voi pärjätä, jos jo koulu ottaa koville? Yrittäjyyskasvatus on keino lisätä nuorien omia vaikutusmahdollisuuksia ympäristöönsä. Erityisesti yrittäjyyskasvatus yhdistettynä positiiviseen pedagogiikkaan tai vahvuusajatteluun voi luoda nuorille toiveikkuutta ja uskoa tulevaisuuteen. Tämän vahvistamiseksi yrittäjyyskasvatuksen suunnitteluun tulisi yleisesti ottaa paremmin lapset ja nuoret mukaan. Näin saadaan tuotettua heille kokemusta merkityksellisestä ja mielekkäästä oppimisesta, johon he itse voivat vaikuttaa.

LÄHTEET

Aromaa, E., Eriksson, P. & Rajamäki, H. 2013. 4Tee – uusi menetelmä uudistumiskäytännön kehittämiseksi. *Työn tuuli* 1, 32–41.

Bacigalupo, M., Kampylis, P., Punie, Y. & Van Den Brande, L. 2016. EntreComp: the Entrepreneurship Competence Framework. EU: JRC Science for policy report.

Blenker, P., Korsgaard, S., Neergaard, H. & Thrane, C. 2011. The questions we care about: paradigms and progression in entrepreneurship education. *Industry and Higher Education* 25, 417–427.

Craven, R. G., Ryan, R. M., Mooney, J., Vallerand, R. J., Dillon, A., Blacklock, F. & Magson, N. 2016. Toward a positive psychology of indigenous thriving and reciprocal research partnership model. *Contemporary Educational Psychology* 47, 32–43.

Dey, P. 2016. Probing the power of entrepreneurship discourse: an immanent critique. Teoksessa Steyaert, C., Nentwich, J. & Hoyer, P. (toim.) A guide to discursive organizational psychology. Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA: Edward Elgar, 123–145.

Etelä-Savon oppilaitos-yritysyhteistyön opas. 2022. Toimitus Ammattiopisto Samiedu, Etelä-Savon ammattiopisto Esedu, Etelä-Savon kauppakamari, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu, Mikkelin yliopistokeskus, Mikkelin ja Savonlinnan kesäyliopistot.

Gibb, A. 2005. The future of entrepreneurship education – determining the basis for coherent policy and practice. Teoksessa Kyrö, P. & Carrier, C. (toim.) The dynamics of learning entrepreneurship in cross-cultural university context. Hämeenlinna: University of Tampere, research Center for Vocational and Professional education, 44–62.

Gustafsson-Pesonen, A. 2019. Reviewing entrepreneurship education projects and their impact. *Research in Economics and Business: Central and Eastern Europe* 1, 33–64.

Hytti, U. 2018. Critical entrepreneurship education: a form of resistance to McEducation? Teoksessa Berglund, K. & Verduyn, K. (toim.) Revitalizing entrepreneurship education: adopting a critical approach in the classroom. Lontoo: Routledge, 228–234.

Jones, C. & Spicer, A. 2009. Unmasking the entrepreneur. Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA: Edward Elgar.

Kenny, K. & Scriver, S. 2012. Dangerously empty? Hegemony and the construction of the Irish entrepreneur. *Organization* 19(5), 615–633.

Kimmoke-hanke. 2014. Kimmoke – yrittäjyyskasvatusstrategian ketterä kehittäminen Etelä-Savossa. Opin – onnistun – otan vastuun – yhdessä – yrittäen. Hankejulkaisu. Aalto-yliopisto. Kauppakorkeakoulu. Pienyrityskeskus.

Komulainen, K., Keskitalo-Foley, S., Korhonen, M. & Lappalainen, S. 2010. Yrittäjyyskasvatus hallintana. Tampere: Vastapaino.

Komulainen, K., Naskali, P., Korhonen, M. & Keskitalo-Foley, S. 2014. Internal entrepreneurship – a Trojan horse of the neoliberal governance of education? Finnish pre- and in-service teachers' implementation of and resistance towards entrepreneurship education. *Journal for Critical Education Policy Studies* 1, 341–374.

Korhonen, M. 2012. Yrittäjyyttä ja yrittäjämäisyyttä kaikille. Uusliberalistinen hallinta, koulutettavuus ja sosiaaliset erot peruskoulun yrittäjyyskasvatuksessa. Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Education, Humanities, and Theology No 29. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Lackéus, M. 2015. Entrepreneurship in education. What, why, when, how. Entrepreneurship360 Background paper. LEED (Local Economic and Employment Development) Division of the OECD.

Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017. Saatavilla: https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170531 [viitattu 20.5.2022]

Lehtonen, S. 2021a. Yrittäjyyskasvatuksella elinvoimaa! YES-kuntakäsikirja kunnan päätöksentekijöille. Valtakunnallinen YES ry.

Lehtonen, S. 2021b. Yrittäjyyskasvatuksen tiimiopas. Näin rakennat toimivan yrittäjyyskasvatuksen tiimin. Valtakunnallinen YES ry.

Lehtonen, S. 2022. Vaikuttavaa! Opas oppilaitosten ja työelämän väliseen yhteistyöhön. Valtakunnallinen YES ry.

Miksei Mikkeli. 2021. Mikkeli-Karage avasi ovensa. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://mikseimikkeli.fi/mikkeli-karage-avasi-ovensa/ [viitattu 1.3.2022].

MiniMikkeli 2022. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.xamk.fi/xamk/minimikkeli/ [viitattu 20.5.2022].

Mäki-Tuominen, J., Aalto, P. & Holst, T. 2014. Yrittäjyyskasvatus opettajankoulutuksessa – Turun yliopiston opettajankoulutuslaitoksen Turun yksikön YVI-hanke 2011–2013. Teoksessa Seikkula-Leino, J., Tiikkala, A. & Yöntilä, L. (toim.) Yrittäjyyskasvatusta suomalaiseen opettajankoulutukseen ja opetukseen! YVI-hankkeen hedelmiä vuosilta 2010–2014. Turun normaalikoulun julkaisuja 1/2014, 96–111.

OKM. 2017. Yrittäjyyslinjaukset koulutukseen. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://minedu.fi/documents/1410845/4363643/yrittajyyslinjaukset-koulutukseen-okm-2017.pdf/dd81b6e7-888e-45e4-8c08-40d0d5a5277e [viitattu 14.4.2022].

Parkkari, P. 2020. Yrittäjyyskasvatuksen ”ehjän polun” rakentuminen yrittäjyyskasvatuksen strategioissa. *Ammattikasvatuksen Aikakauskirja* 4, 10–26.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. ePerusteet. Helsinki: Opetushallitus. WWW-dokumentti. Saatavilla: https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/perusopetus/419550/tekstikappale/428611 [viitattu 20.5.2022].

Ryan, R. M. & Deci, E. L. 2000a. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist* 1, 68–78.

Ryan, R. M. & Deci, E. L. 2000b. Intrinsic and extrinsic motivations: classis definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology* 25, 54–67.

Ryan, R. M. & Deci, E. L. 2020. Intrinsic and extrinsic motivation from a self-determination theory perspective: definitions, theory, practices, and future directions. *Contemporary Educational Psychology* 61. Saatavissa: https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101860 [viitattu 10.8.2021].

Savostamo. 2022. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.savostamo.fi/ [viitattu 20.5.2022].

TET 2.0. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://www.oppiminen.mikkeli.fi/opetussuunnitelmat/mikkelin-perusopetuksen-opetussuunnitelma-1-8-2016-alkaen/erilliset-suunnitelmat-ohjeet-ja-saannot/yrittajyyskasvatus/tet-2-0/ [viitattu 20.5.2022].

Troberg, E. & Hytinkoski, P. 2015. Lukio-osuuskunnat – tie yrittäjämäiseen lukioon. Tutkimusraportti. Helsinki: Osuustoimintakeskus Pellervo. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://pellervo.fi/wp-content/uploads/2015/12/lukio-osuuskunta-raportti.pdf [viitattu 20.5.2022].

Troberg, E. & Hytinkoski, P. 2018. Osuustoiminta oppimismallina yrittäjyyteen: opas opiskelijoiden osuuskuntien perustamiseen ja niiden toiminnan kehittämiseen. Helsinki: Osuustoimintakeskus Pellervo. PDF-dokumentti. Saatavissa: https://pellervo.fi/verkkokauppa/wp-content/uploads/2018/03/opiskelijaOSKopas.pdf [viitattu 20.5.2022].

Vuosi yrittäjänä. 2022. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://vuosiyrittajana.fi/ohjelma/ [viitattu 20.5.2022].

YES-verkosto. 2022a. Maakunnalliset ja alueelliset yrittäjyyskasvatuksen strategiat. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://yesverkosto.fi/materiaalit/maakunnalliset-ja-alueelliset-yrittajyyskasvatuksen-strategiat [viitattu 17.8.2021].

YES-verkosto. 2022b. Mitä yrittäjyyskasvatus on? WWW-dokumentti. Saatavissa: https://yesverkosto.fi/yes/mita-yrittajyyskasvatus-on [viitattu 16.5.2022].

YES-verkosto. 2022c. OPS ja muut ohjaavat asiakirjat. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://yesverkosto.fi/yes/mita-yrittajyyskasvatus-on/ops-ja-muut-ohjaavat-asiakirjat [viitattu 16.5.2022].

YES-verkosto. 2022d. Yrittäjyyskasvatuksen työkirja. WWW-dokumentti. Saatavissa: https://yesverkosto.fi/materiaalit/yk-tyokirja [viitattu 17.8.2021].

Yrittävän kulttuurin arviointi. 2022. Saatavissa: https://yrittavakulttuuri.fi/ [viitattu 1.2.2022].

XAMK
KEHITTÄÄ